

Asutawa Kogu

3. istungjärk. **Protokoll nr. 111 (14)**

1920. a.

Asutawa Kogu koosolek 2. märtsil
1920. a. kell 5 p. l. Toompea lossi
Walges saalis.

Kokku on tulnud 105 Asutawa Kogu liiget.

Walitsuse lauas: peaminister **J. Tõnisson**, tootlusminister **J. Kriisa**, haridusminister **K. Treffner**, siseminister **A. Hellat**, rahaminister **J. Kukk**, põllutööminister **Th. Pool**, kohtuminister **J. Jaakson**, töö- ja hoolekandeminister **A. Palwadre**.

P ä e w a k o r d:

1. Seadusandliku delegatsiooni täiendawad walimised.

2. Armuandmise komisjoni ettepanekud karistuse kergendamise kohta **J. Tamm'e**le, **I. Maandi'le** ja **R. Sillendach'ile**.

3. Wabariigi Walitsuse wastamine arupärimise peale trükiwabanduse kitsendamise kohta.

4. Wabariigi Walitsuse wastamine arupärimise peale administratiiv karistuste üle puudeweo käsu mittetäitmise pärast **Kiiu** wallas.

5. Määrus sunduslikkude metsatööde kohta — III lugemisel.

6. Ajutine määrus Wabariigi Walitsuse wolituste kohta — III lugemisel.

7. Seadus piirituse ja wiina müügi kohta — seadusandliku komisjoni ettepanek.

8. Alkoholiliste ainete walmistamise, müügi ja tarwitamise seadus — keeluseaduse komisjoni ettepanek.

9. Awalikkude algkoolide seadus — II lugemisel.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**.

Sekretäri kohal sekretäär **H. Martna**.

Koosolek algab kell 5.49 min.

1. Seadusandliku delegatsiooni täiendawad walimised. Juhataja **A. Rei**: Awan Asutawa Kogu koosoleku. Päewakord on rahwaesitajatele kätte antud, mille täiendamise kohta ettepanekuid pole tul-

nud. Asutawa Kogu juhatusse nime peale on tulnud teadaanne rahwaesitaja **K. Konik'u** poolt: Sellega teatan, et mina seadusandliku delegatsiooni liikme kohused maha panen.

J. Seljamaa (töer.): Delegatsiooni liikmeks panen ette rahwaesitaja **A. Tellman'i**.

Juhataja **A. Rei**: Rahwaesitaja **Seljamaa** poolt on ettepanek tehtud rahwaesitaja **Konik'u** asemele walida rahwaesitaja **Tellman**. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

2. Ettepanek karistuse kergendamise kohta Ida Jaagu tütar Maandi'le. Asutawa Kogu nime peale antawate palwete läbiwaatamise komisjoni

aruandja **H. Kuusner**: **Ida Jaagu tütar Maandi**, keda wiinapõletamises süüdistatakse, on **Wiljandi-Pärnu** rahukogu kaudu kõrgema wõimu poole pööranud palwega, tema karistust kergendada, mis on määratud ajutise walitsuse poolt wäljaantud määruse järele, kus on ainult türmi trahw wõi 3 aastaks kinnimõistmine määratud. Kohus on ettepaneku teinud tema karistust kergendada. Asutawa Kogu poolt walitud komisjon arutas asja ja tegi ühel häälel otsuseks, seda kohtu otsust Asutawale Kogule kinnitamiseks ette panna. Need on niisugused asjaolud, mis igatahes armuandmist põhjendawad. Igatahes on siin arsti tunnistused selle kohta, et see naisterahwas teatawat haigust põdes, mida piiritusega oli tarwis arstida, ja et sel korral piiritust raske saada oli, siis — neid asjaolusid silmas pidades — leidis komisjon wõimaliku olewat seda kohtu palwet toetada. Panen Asutawale Kogule wastuwõtmiseks ette järgmise ettepaneku: Asutaw Kogu läbi waadates **Ida Jaagu tütar Maandi** palwet, kes **Wiljandi-Pärnu** rahukogu poolt 15. septembril 1919. a. ajutise walitsuse 7. detsembri 1918. a. määruse p. 2 lit. b põhjal karistatud kolmeaastase wangistusega ja sellesama kohtu palwet kr. kp. s. § 775 p. 1 põhjal **Ida Maandi'le** trahwi

kergendamise kohta, otsustas: Ida Jaagu tütar Maandi'le pealepandud karistust kergendada ja temale määrata raha trahwi kuussada (600) marka wõi maksuõuetusel poolteist kuud wangistust.

Juhataja **A. Rei:** (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek wastu wõetud.

3. Ettepanek karistuse kergendamise kohta Robert Sillenbach'ile. Aruandja **T. Kalbus:** 15. jaanuaril 1919. a. on Narwa sõjawäljakohtu poolt I soomusrongi sõdur Robert Sillenbach rööwimise pärast 10 aastaks sunnitööle mõistetud kõigi õiguste kaotamisega. Kuritegu seisab nimelt selles: 8. jaanuaril s. a. on sõdur põhja-lääne Wene armee sõduri ree pealt, kes leiwakoormaga läks, wägiwaldselt ühe leiwapätsi omandanud ja sellega ära jooksnud, kuna ta pärast kinni wõeti. Selle asjaolu peale pööras Asutawa Kogu poole tema ema, palwega, tema pojale täielikku armu anda. Aktist on näha, et see sõdur on 16 aastat wana ja meie kriminaal ja sõjaseaduste järele ei wõi ühtegi, kes alla 17 aastat wana, sunnitööle mõista, — kõige rohkem, mis wõiks mõista on wangi mõistmine. Neid asjaolusid silmas pidades arwas komisjon, et selle kohtuotsuse tegemise juures on sõjawäljakohus eksinud, nimelt suurema trahwi määranud, kui üldse meie seaduse järele määrata wõib — noormees on alles alla 17 a. wana, 16 ja 17 aasta wahel, nii et temale kõige rohkem ainult wangistust wõiks määrata. Sellel põhjusel paneb komisjon Asutawale Kogule ette järgmise resolutsiooni: „Asutaw Kogu läbi waadates Kristiine Sillenbach'i palwet täieliku armuandmise kohta tema pojale Robert Johannese p. Sillenbach'ile, kes I diwiisi sõjawäljakohtu poolt 11. jaanuaril 1920. a. ajutise walitsuse 25. märtsi 1919. a. määruse § 19 p. 4 põhjal karistatud kõikide õiguste ärawõtmisega ja sunnitööle saatismisega kümneks aastaks, otsustas: Robert Johannese p. Sillenbach'i kohta 11. jaanuaril 1920. a. tehtud I diwiisi sõjawäljakohtu otsust muuta peale osa, mis puutub sõjariista konfiskeerimisesse ja määrata temale wangistust kuus kuud.“

Juhataja **A. Rei:** (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

4. Ettepanek karistuse kergendamise kohta Jaan Jakobi poeg Tamm'ele. Aruandja **J. Wain:** Jaan Jakobi poeg Tamm'e süüdistatakse ülemuse teotamises ja wastuhakkamises sõnadega ja teoga. Pärast kohtuotsuse tegemist leiab 3. diwiisi ülem kindral Pöder, et teotamist olnud ei ole. Omas raportis wägede ülemjuhatajale ütleb ta, et soomusrongi alamohwitser polkownik Reek'i mitte lüüa ei ole saanud ja sellepärast ka teoga teotamist ei ole olnud. Mis puutub aga sellesse, et siiski sõja ajal on sündinud ohwitseri teotamine sõnadega ja Wene seaduste järele siis ka kohut mõistes trahw kõrgem oleks, kui meie seda ehk oma oludes näha tahame. Wenemaa oli sedawõrd lai, et frondi seljataguseks tuleb lugeda kõiki meie maad, kuna aga meie siiski peame leppima, et Walga linn, kus nimetatud ulakus juhtus, oli juba õige kaua aega rahu alal, nõnda öelda frondi seljataga ja sellepärast nende seaduste järele, missugused meil olid, wõimalik ei olnud otsust muuta. Kuid inimlikule seisukohale asudes ei peaks mitte waatama asja peale, nagu frondil sündinud kuriteo peale, waid enam kui kuriteo peale, mis rahuliku maa peal sündinud. Kohtu otsus on mõistetud 3. diwiisi väljakohtu poolt, kus on ette toodud teoga teotamine, nagu ma ütlesin seaduse tähe järele. Surmanuhtlus on kindral Pöder'i ettepanekul 25-aastaseks sunnitööks ümber muudetud. Kui meie aga tahame oletada, et ulakus sündinud on mitte frondil, waid seljataga, siis jääb Jaan Jakobi p. Tamm'e karistada § 97 järele. (Войнский устав о наказаниях.) See paragrahw määrab ulakuse eest, nimelt ohwitseri sõnadega haawamise eest, peawahis kinniistumist 3—6 kuuni. Palwekirja läbiwaataja komisjon ei leia mitte, et ulakuse pärast kellelegi täielikult armu wõiks anda ja teeb ettepaneku Asutawale Kogule järgmine otsus wastu wõtta: „Asutaw Kogu läbi waadates Aleksander Jakobi p. Tamm'e palwet täieliku armuandmise kohta tema wennale Jaan Jakobi poeg Tamm'ele, kes 3. diwiisi sõjawäljakohtu poolt 26. nowembril 1919. a. s. n. s. XXII raamatu 1869. a. IV wäljaande § 98. p. b põhjal mõistetud surma mahalaskmise läbi, missuguse karistuse wägede ülemjuhataja ümber muutnud 25-aastaseks sunnitööks, otsustas: Jaan Jakobi p. Tamm'ele pealepandud karistust kergendada ja temale määrata s. n. s.

§ 97, p. I osa juhatusel peawahis kinnipidamist neli kuud 28. nowembrist 1919. a. arwates.“ Panen ette Asutawale Kogule seda wastu wõtta.

Juhataja **A. Rei:** (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

5. Wabariigi Walitsuse wastamine arupärimiste peale trükiwabaduse kitsendamise kohta, läbirääkimised ja ülemineku-wormeli wastuwõtmine.

awaldatud 3. weebruaril ja siin olid küsimused ette pandud: 1) Kas on walitsusel teada, et wäljamaa ajalehed ülearuse tsenseerimise alla käiwad, mis wõtlust Eesti riikluse eest tuntawalt raskendab, ja teiseks, kas walitsusel on teada, et ajakirjad korralikult informeeritud ei saa, mille tõttu ajakirjandusel wõimalust pole rahwale õigel ajal õiget informatsiooni anda. Kui Wabariigi Walitsusel niisugused asjad teada on, kas on ta nende kõrwaldamiseks samme astunud ja kas kawatseb tema lähemal ajal selle ärakootamiseks uuendusega esineda.

Teine arupärimine oli awaldatud 19. weebruaril ja käis selle kohta, et sõjatrükikontroll oli üksikutest lehtedest mõned artiklid maha kustutanud, mis käisid ühe kõrgema sõjawäelase, aseadmiraal Pitka wastu, teistele oli aga lubatud artikleid ilmutada, mis olid sellesama küsimuse arutamisel Wabariigi Walitsuse liikmete kohta awaldatud. Pandi siis ette Wabariigi Walitsuse poole järgmiste küsimustega pöörata: Kas on Wabariigi Walitsusel teada, et sõjatrükikontroll oma ülesannetest kõrwale kaldub; kui on, missuguseid samme astub walitsus selle kõrwaldamiseks. Walitsusele anti wastamiseks 7 päewa aega. Walitsus on ajawiitmata sõjainistri kaudu andmeid muretsenud ja on esimese arupärimise kohta kindralstaabi walitsuse ülemalt reporti saanud, mis sisse antud sõjatrükikontrolli ülema poolt 15. II. 1920: „Teie käsu peale Asutawa Kogu poolt 3. II. s. a. wastuwõetud arupärimiste asjus trükiwabaduse kitsendamise kohta teatan järgmist: 1) wäljamaalt tulewate ajalehede kontroll sai korraldatud ülemjuha-

taja staabiülema suusõnalise käsu peale 8. sept. 1919. a., et ära hoida sihilikkude waleteadete laialilagunemist meie sõjategewuse üle, mis sõjawägede peale halba mõju oleks wõinud awaldada. (Minu wahekirjad 8. sept. 1919. a. posti-telegraafi peawalitsuse ülemale nr. 990 all ja tolli peawalitsuse ülemale nr. 992 all ning suusõnaline käsk Tallinna trükitööde sõjakontrollpunkti ülemale). Sõjawägede ülemjuhataja, sõjawägede ülemjuhataja staabiülema, wabariigi ministrite, Asutawa Kogu liikmete, wälisriikide esituste ja konsulaatide nime peale adreseeditud wäljamaa ajakirjandus on kontrollist waba, mis wõimaldab nii sisemist kui ka wälimist wastuinformatsiooni. (Posti-telegraafi peawalitsuse ülema wahekeri 13. sept. 1919. a. nr. 2/21261 all). Wäljamaa ajalehede kontroll on koondatud Tallinna trükitööde sõjakontrollpunkti, kuhu ajalehed pärast sorteerimist Tallinna postkontorist saadetakse. Kontrollpunkt annab ajalehed samal päewal postkontorisse tagasi adressaatidele edasitoimetamiseks. On juhtumisi olnud, kus wäljamaa post nii rohkearwuline on, et Tallinna postkontor ühe päewaga sorteerimisega walmis ei saa, ning sorteerimine 2—3 päewa kestab. Sarnastel juhtumistel ei saa kontrollpunkt loomulikult ka kõiki ajalehti ühe päewa jooksul läbi waadata. Tagajärjeks on ajalehede hiljaksjäämine.“

Rahuläbirääkimiste algusel sai ülemjuhataja staabiülema kohusetäitja Wabariigi Walitsuse asjadewalitsejalt nr. 7235 all Wabariigi Walitsuse otsuse 2. detsembrist 1919. a. „rahuläbirääkimiste kohta lubada ajalehti awaldada ainult rahudelegatsiooni poolt wäljaantud läbirääkimiste kohta käiwaid bülleteenisid“. — Need bülleteenid said „Esturi“, pärast „Eta“ läbi awaldatud.

Sellest Wabariigi Walitsuse otsusest teatas trükitööde sõjakontroll-jaoskonna ülem wastawatele kontrollpunktidele 6. dets. 1919. a. nr. 1477 all ning pööras Wabariigi Walitsuse asjadewalitseja poole telegrammiga nr. 1476, 6. dets. 1919. a., et korraldus tehtaks „Esturi“ bülleteenidest ärakirjade saatmiseks trükitööde sõjakontroll-jaoskonnale ja wastawatele kontrollpunktidele. 7. dets. nr. 7242 tuli wastus, et korraldus tehtud on.

„Walged kohad“ ajalehtedes tulewad seletada sellega, et ajalehetoimetused tihti oma erateadetega ametlikkudest teadaannetest ette kipuwad. Trükitööde

sõjakontroll, kelle kohuseks nimetatud walitsuse otsuse täitmise järele walwamine oli, pidi loomulikult kõik sarnased erateated, kus ametliku allika nimetamine puudus ning mis enne ametliku teate saamist trükitööde sõjakontrollis trükki olid antud, ajalehtedest maha tõmbama. Nii said ajalehtedes „Waba Maa“ nr. 287, 31. dets. 1919. a. nr. 1 (288) 1. jaan. 1920. a. ja nr. 2 (289), 3. jaan. 1920. a. „Eesti-Wene piirikawad“ trükitööde sõjakontrolli poolt maha tõmmatud.

Et piirikawad sellegi peale waatamata „Postimehe“ nr. 1. erawäljaandes ilmusid, tuleb sellega seletada, et „Esturi“ riigipiiri kohta käiwad teated Tartu ajalehtedele oli awaldamiseks andnud, kuna Tallinna ajalehtedele ja trükitööde sõjakontroll-jaoskonnale need teated ei olnud saadetud — wahekiri Wabariigi Walitsuse asjadewalitsejale 5. jaan. 1920. a. nr. 9 all. —

1. weebruari sai trükitööde sõjakontroll-jaoskond Eesti wabariigi välisministrialt täiendawad juhtnõõrid rahulepingu teksti awaldamise kohta, millest wastawale sõjakontrollpunktidele samal päewal nr. 148 all teada anti. 2. webruaril, hommikul kell 5, toodi kontroleerimiseks „Waba Maa“ nr. 26, mis eneses sisaldas rahulepingu kokkuwõtet ilma allika nimetamata, kust teade saadud. Et trükitööde sõjakontroll-jaoskonnas kell 5 hommikul ametlikku kokkuwõtet rahulepingust sel ajal weel ei olnud, keelati „Waba Maa“ kokkuwõtte awaldamine. Selle peale waatamata arwas „Waba Maa“ toimetuse heaks kokkuwõtet ühes osas oma 2. weebruari numbritest awaldada, põhjendades, et see ametlik „Eta“ teadaanne olla, mis nagu 2. webruaril kell 11 pärast „Eta“ kokkuwõtte saamist trükitööde sõjakontrollis selgus, õige oli.

Millega nähtust seletada, et ametlikud teadaanded ajalehetoimetusele enne teatawaks said, kui mõnele ametasutusele, ei ole trükitööde sõjakontroll-jaoskonnas teada.

Seda tuleb sellega seletada, et enne kui „Esturi“ esitajad jõudsid oma teadaandeid edasi saata, olid asjasthuwitatud ajalehetoimetuste esitajad telefoni erakõnesid jõudnud anda, mis arusaadaw on sarnaste suurte sündmuste puhul, millal harilikult ametlikkudest teadaande aparaatidest ette jõutakse. Mis sellesse puutub, et siin nüüd juba teadaandeid Tartus enne ilmus, on seletada, et Tartu bulletenid ühekorruga wälja anti telefoneeri-

miseks ka kohalikule toimetusele — Tallinna aga ametlik teadaanne weel ei jõudnud, sellepärast siis wõis Tartu lehes teadaanne warem ilmuda, kui Tallinnas. Wälispidi näib see aga nii wälja, nagu oleks seal midagi sihilikku olnud. Mingsugust korrarikumise püüet ega lohakust ei „Esturi“ ega ka sõjakontrolli esitajate asjaajamises ei ole olnud. Siia juurde tulewad nüüd weel tõendawad dokumendid. Nagu raportis tähendatud, sai wäljamaa ajalehtede kontroll sisse seatud selleks, et tõket teha waleteadete laialilagunemisele meie sõjawäe tegewuse kohta, mis sõjawägede meeolu peale halwawat mõju oleks wõinud awaldada. — Ülemjuhataja sunduslik määrus nr. 8 — 1919. a. Juhtumisel, kui wäljamaa ajakirjanduse kontroll ei oleks sisse seatud, wõis waleteadete laialilagunemine järgmistel teedel sündida: esiteks wõis seletada, et Eesti ajalehed küsimuse all seiswad wäljamaa lehtede teated ära trükiwad ja wastu waidlema hakkawad. Sellega oleks aga just wastupidine efekt kätte saadud. On wäga hästi teada, kui palju sõjawäes ja üldse rahwa seas inimesi leidub, kes oma ajakirjanduse teadetest nende tõenäolikkuse suhtes suurt lugu ei pea ning iga sõna ei usu, mis oma ajalehed ütlewad, isegi suuremat usaldust wäljamaa ajakirjanduse wastu tundes. Kuidas mõni teade pärastiste ümberlökkamiste peale waatamata meeolu peale mõjub, wõib näiteks ette tuua selle kuu algusel ajalehtedes ilmunud teate 10 aasta rahwawäelaste kojulaskmise kohta. Ehk küll teade enneaegseks tunnistati ning igatemoodi selgeks katsutakse teha, et praegu wõimatu on suuremal arwul sõjawäge demobiliseerida, on meeolu langemist märgata. Kui nüüd Eesti ajakirjandus wastuinformatsiooni mõttes mõne wäljamaa waleteate arutamise alla oleks wõtnud, oli sarnase lugeja arwamine — „kus suitsu — seal ka tuli“ — kindel.

Teiseks oleksid waleteated wäljamaa lehtedest olnud heaks materiaalsiks kohalikkudele enamlastele kihutustöö tegemiseks. Sarnane nähtus oli trükitööde sõjakontrolli teadete põhjal Pihkwa wäerinnal, kus enamlasted katset tegid waleprotokollisid rahukonwerentsilt sõjawäes laiali laotada, näidata katsudes, et Eesti walitsus ainult silmakirjaks rahust kõneleb, sealjuures rahu teha, mitte tahes ning sõjawäe ja rahwa soowide wastu uut sõjakäiku nõukogude Wene-

maa vastu plaanitsedes. Isegi Eesti ajalehtedes ilmunud artiklid, mis rahu tarvidust käsitasid, kasutasid kohalikud enamlased propaganda mõttes, üksikuid artikleid lehtedest välja lõigates ning kinnistes kirjades väerinnale saates, neid oma moonutawate märkustega selles mõttes täiendades, et Asutaw Kogu ja walitsus kahekeelset poliitikat ajada ning töölisteklassi sõja läbi ära tahta häwitada. Wäga tõenäolik, et allpool toodud waleteated wäljamaa lehtedest sedasama teed oleksid käinud, mille juures sihilikule moonutamisele kommunistliku ning Eesti iseseiswuse wastase agitatsiooni mõttes kõige laiemad piirid lahti oleksid jäänud.

Kõigil on ju teada, et enamlased seatud eesmärkide kättesaamiseks mingisuguseid abinõusid ei pelga. Trükitööde sõjakontroll-jaoskond sai igal nädalal kindlad ülewaated sõjawägede meeelolust, oli niisuguseid momentisid meeelolus, millest ei Asutaw Kogu ega ajakirjandus, kes otsekoheses ühenduses sõjawäega ei olnud, teada ei wõinud.

Kõike ettetoodut silmas pidades, wõis kontroll juba ette arwata ja analoogiliste ettetulnud juhtumiste najal oletada, misugune mõju sõjawäe meeelolu peale Eesti ajakirjanduse heatahtlikul wastuinformatsioonil ühest küljest ning enamlaste sihilikul kihutustööl teisest küljest oleks olnud, kui wäljamaa ajalehed kontrollist wabad oleksid olnud. Iseäranis wiimasel wõitluse silmapilgul, kus kõik jõud koondada tulid, oli tähtis kõike eemale hoida, mis Eesti sõjawäe wõitluswõimet oleks nõrgestada wõinud.

Toodud argumentidele wõib wastu waielda, kuid selle wastu, et parem karta kui kahjatseda — waielda ei saa.

Näitena wõiks tsiteerida trükitööde sõjakontrolli poolt tehtud wäljalõikeid wäljamaa ajalehtedest.

Ühel ajal rahuläbirääkimiste algusega hakkasid wäljamaa ajalehtedes, peaasjalikult Wene mustasajalistes, teated ilma uuest Petrogradile pealetungimisest, mille initsiaatorina kindral Laidoner'i nimetati. Praaga „Russkoje Delo“ 27. now. nr. 83, kontr. 7. XII.; Berliini „Golos Rossii“ 1. XII. nr. 225, kontr. 7. XII.; Praaga „Sarja“ 1. XII. nr. 35, kontr. 12. XII.; Helsingi „Rasswet“ 6. XII. nr. 20, kontr. 12. XII.; Riia „Segodnja“ 28. XII. nr. 85, kontr. 30. XII.; Kopenhaageni „Prisow“ 19. XII. nr. 150, kontr. 31. XII,

ning „Wremja“ 23. XII. nr. 78, kontr. 15. I. Missugused oleksid „Golos Rossii“ nr. 225 teated olnud, et uus koalitsiooniline Tõnisson'i kabinett rahupoliitikast enamlastega loobuda tahab ning energilist wõitlust enamlastega algab, Judeenitshi armee desarmeerimise käsk tagasi wõetud on, kindral Laidoner uut sõjakäiku Petrogradi wastu walmistab? See teade sai kontrollis detsembri keskpaigas välja lõigatud, kus kõikide pilgud Tartu rahukonwerentsi poole olid pöördud; kus kõik kindlas rahulootuses olid. Teated Petrogradi peale tungimisest korduwad detsembri lõpus wihaste Narwa wõitluste ajal ja isegi jaanuari keskpaigas, — waherahu ajal. Nende teadete arutamisele wõtmisele ajakirjanduses wõi liinilepääsemisele oleks tingimata kõige halwema mulje sõjawäe meeelolu peale jätnud, ning kommunistlikkudele proklamatsioonidele heaks täienduseks olnud. 15. jaanuaril sai Kopenhaageni lehes „Prisow“ 24. XII. nr. 155 välja lõigatud teade, et Prantsuse walitsuse märgukirja tagajärgi kartes mõned Eesti ministrid enamlaste saadikute lahkumist olla nõudnud, tähendab — sellega rahuläbirääkimisi katkestada wõi lõpetada. Ka sarnase teate mõju oleks arusaadaw olnud. Ka põhja-lääne armee saatust käsitawad teated said välja lõigatud oma mittesoowitawa sihikkuse pärast. Kontrollile on teada, kui põnew oli wahekord Eesti ja põhja-lääne armee wahel ja missuguse rahuldustundega wõeti wastu teade sõjariistade ärawõtmisest põhja-lääne armeelt. „Nowaja Shisn“ 24. XII. nr. 17 toob teate: „Räägitakse, et eestlased nüüd põhja-lääne armee Latwiasse ülewiimise wastu on, sest nad arwawad põhjendatult, et meie — põhja-lääne armee — lahkumisega wõitlus enamlastega raskemaks läheb. Seda silmas pidades, wõtawad eestlased abinõud tarwitusele, et põhja-lääne armee seisukorda parandada ning sellega tema äramineku tarvidust Eestist kõrwaldada,“ ja seda sel ajal, kui põhja-lääne armee desarmeerimisega juba algus oli tehtud. Ümbes samasugune teade sai välja lõigatud Burtsew'i „La Cause commune“ 13. XII. nr. 74; Riia leht „Segodnja“ 9. I. nr. 6, teatawast terawast kokkupõrkest kindral Laidoner'i ja kindral Tõnisson'i wahel, kes kindral Laidoner'i käsku täita ei tahtwat.

Nende teadete laialilagunemise tagajärjeks oleks tingimata mulje olnud, et

ülemjuhatusel ning walitsusel mingisugused salajased plaanid on ning rahust midagi wälja ei tule, ning selle läbi meeolu loomine, mis sõjawäe wõitluswõimet suuresti nõrgendanud oleks.

Need oleksid lühidalt kokkuwõetult tähtsamad kontrolli poolt mahatõmmatud teated wäljamaa ajalehtedest ning motiivid, mille järele trükitoode sõjakontroll talitanud on.

Teie arupärimise puhul wõiksin mõnda üksikut asja juurde lisada. Kui siin ajalehtedes teade ilmus, et on üksikuid teateid rahuläbirääkimiste kohta maha tõmmatud ühes lehes, kuna aga teises on ilmunud, nimelt Tartu lehtedes, saatsin mina järelepärimise, mispärast ja kust see on tulnud ja sealt wastati sellega, mis siin juba seletatud on. Nõudsin, et mingisugust wahetegemist ei tohi olla ja mingisugust erapoolikuse maiku ei tohi kontroleerimisel olla. Sealt seletati, et mingisugust sihilikkust ei ole olnud, waid asjaolude tõttu on üksikud wahejuhtumised olnud, kus ühes wõi teises lehes on mõni teade warem saadud, kuid ainult sellepärast, et wastawad teated sõjawäe trükikontrollile hiljem olid päralt jõudnud.

Teise arupärimise puhul on sõjaministeriumi kaudu tulnud seletusi sõjawägede ülemjuhatajalt. Selle juures on sõjawägede ülemjuhatajale seletus antud staabiülema kindral-major Soots'i poolt. Tema rõhutab, et siin just peamõte see on, et on kahesugust mõõtu tarwitatud: ükskord kustutatakse artiklid maha, mis sõjawäe wastu sihitud, teinekord lastakse ilmuda artiklid, mis on tsiwiilisikute, isegi Wabariigi Walitsuse liigete wastu sihitud.

Asutawa Kogu poolt sisseantud arupärimise kohta sõjatrükikontrolli tegewuse üle on sõjawägede staabiülem sõjawägede ülemjuhatajale aruande ette pannud, mille sisust järgmist ette toon.: „Esiteks töötawad wabariigi tsiwiilasutused demokraatlikul alusel, mille järeldusel iga walitud isik toetab ennast walijate peale. Ja kui temal usaldust pole, on tal waba ametist lahkumise wõimalus. Sõjawäed töötawad autokraatlikul alusel, kus juhid ülemuse poolt määratakse. Selle järeldusel on tema autoriteedi kaitseja ka ülemus, seda enam, et nüüd sõja ajal kellelgi sõjawäelasel waba ametist lahkumise lubadust pole. Et wäga alandaw on kellelegi arusaajale inimesele teada seda riigikaitse teenijat, kelle kaitseabinõud tema teenistuse tõttu piiratud on ja kes oma ametiwalimises mitte waba ei

ole, siis seisawad sõjawäelased sõjatrükikontrolli kaitse all, tsiwiilwõimud aga mitte. Selle järele siis ei käi minister Köstner'i tegewuse arwustamine sõjatrükikontrolli alla, niipalju kui see sõjategewust ei käsita, aseadmiraal Pitka, kui sõjawäelase tegewus aga käib. Kui minister Köstner oleks kirjutanud admiraal Pitka'le oma allkirjaga wastuse, siis ei oleks wõinud selle awaldamiseks mingisugust takistust olla. Kuid sarnaste haawawate kirjatükkide äratrükkimine, nagu seda ajaleht „Sotsiaaldemokraat“ tahtis teha, on sõjawäelase haawamine ja wõiks halwawalt nende wäeosade meeolu peale mõjuda, kes aseadmiraal Pitka juhatusel all fronti on kaitsnud. Niisugune tegu käib ülemjuhataja seadusliku määruse nr. 8 punkt 8 wastu ja wõib selle punkti põhjal trahwitud saada.

Teiseks, luuramisosakonda meie sõjawäes ei ole ja sellepärast on see teade wale. Kui selle all on mõistetud maakuulamise osakonda, siis teatan, et nimetatud osakond kedagi kinni ei pea.

Kolmandaks, sõjatrükikontroll käib praegumakswate seadustega ülemjuhataja wõimupiiridesse ja tema ärakaotamine on ülemjuhatusel ärakaotamisega ühenduses, mille kohta aga kõrgemad wõimud veel lõpulikku seisukohta pole wõtnud.

Lõpuks arwan tarwilikuks juurde lisada, et Asutawa Kogu kõneleja seletuse järele on trükikontrolli ülesanne ainult waleteadete ja sõjasaladuste mahakiskumine, kuna aga tõepoolest kontrolli alla kõik küsimused käiwad, mis sõjawäe meeolu peale halwasti wõiksid mõjuda.“

Staabiülem arwab, et sedawiisi üksikute sõjawäelaste ja sõjawäeasutuste seisukorda kaitstes seistaks täiesti meie riigikaitse huwide seisukohal, ja ei ole mingit kahesugust mõõtu tarwitatud.

Ülemjuhataja paneb rõhku selle peale, et makswate seaduste järele tema küll ei oleks kohustatud üksiku arupärimise puhul wastama, sest tema on kohustatud sõja lõpul üldise aruandega esinema, nagu tema seda kewadel Asutawa Kogu ees teinud on. Kuid siiski, rahwaesituse autoriteeti kõrgelt hinnates ja Asutawa Kogu, kui kõige kõrgema wõimukandja nõudmist silmas pidades, annab tarwiliku seletuse, ja näitab, et siin nüüd wõimatu on sõjawäelaste kohta sõnu ja seletusi tarwitada, mis neid alandaks, nagu siin ka sõjawägede ülemjuhataja staabiülem tähendas, sellepärast, et neil wõimalus

puudub oma kohtade pealt lahkuda. Walitsus on nüüd silmas pidanud, et meie nüüd oleme siin õieti selle päranduse mõju all, kus meil sõjawäe organisatsioon oli täiesti terve rahwa tahtmise järele ja oli nii suurelt terve rahwa wõimupiirid oma kätte saanud, nagu seda tsiwiilwõimud ei ole. Meie sõjawägede ülemjuhataja töötab Wene seaduste põhjal wäljasõjawägede walitsemise korra alusel. Selle seaduse põhjal ei allu sõjawägede ülemjuhataja mitte walitsusele, waid kõrgemale wõimule. Sest saadik, kui nüüd ajutine walitsemise kord Asutawa Kogu poolt wälja anti, muutus seisukord, aga seda tuleb silmas pidada, et sõjawägede ülemjuhatause instituut oli juba kaua aega töötanud sennise seaduse põhjal ja üksikasjaliselt ei ole ka ajutine walitsemise kord seda sennist seadust kui alust mitte muutnud, ei ole walitsus ka soowitawaks pidanud ei eelmine Wabariigi Walitsus, ei ka nüüdne, seda wõimkonna küsimust lähemalt selgitama hakata, rohkem kui seda makswad seadused juba kindlaks määrasid, sest meie oleme arwanud, et meil nüüd sõjapäewil ei ole mitte tähtis üksikuid wõimuküsimusi ja üksikuid wõimuawaldusi põhimõttelikult arutama hakata. Meie peame silmas pidama, kuidas kõik on sihitud üldise ja kõige kõrgema sihi poole, mis meil kõikidel ühine on, sõjawäelastel, kui ka kodanlistel wõimudel ja kogu rahwal, see on, — riigikaitse, wabaduse wõitluse lõpulewiimine, iga sõjawäelase jõu nõrgendamise kõrwaldamine. Seal arwas walitsus, et meil mitte ei ole riigikaitse huwides, kui meie hakkaksime nüüd wõimuküsimusi õigusteadlikult ja riigiõiguslikul alusel seletama, rohkem, kui seda tegelik elu hädapärast nõuab. Teiselt poolt on tunda, et niihästi Asutaw Kogu, kui ka awalik arwamine selle wastu ei olnud, et meil sõjawõimud kindlasti oma wõimu tarwitasid selleks, et nüüd teatawat kindlat korda riigis, niipalju kui see sõjawäesse ja üldse sõjawäe seisukorda puutus, alal hoida. Meil ei ole kunagi sellest palju kõnelema kuulnud, mis on sellega seletataw, et meie waikides walmis olime kõiki ohwrid tooma, ka oma kodanlise wabaduse kitsenduse poolest, meie üldisele riigi asjale. Kui meie nüüd, kus sõjategewus on lõpetatud ja kus rahulepingu alla on kirjutatud, näeme weel sõjawäewõimu awaldusi, mis sõjategewuse päewil kõigile loomulikud paistsid olema, kui meie neid nüüd wast näeme liig terawalt

lõikawat kodaniku tundesse, on see arusaadaw ja walitsus on seda ka silmas pidanud, et see kord ei wõi kaua edasi kesta. Sõjawägede ülemjuhataja ettepaneku on Wabariigi Walitsus tarwiliukuks tunnistanud, et sõjawägede ülemjuhatause instituut tuleb õige pea lõpetada ja ta wõib ainult weel ajutiselt edasi kesta, kunni seda üldised riigikaitse ja julgeoleku huwid nõuawad. Mis iseäranis nüüd, kus niihästi meie rahwawäe demobilisatsioon, kui ka rahulepingu täidesaamine weel ei ole tähtsamates osades lõpule jõudnud, kahtlemata tarwilik, et mitte juba enne, kui sõjawägede ülemjuhatause instituut lõpulikult on kõrwaldatud, liig terawalt ja ärewalt ei hakataks seda seisukorda lahendada sellel teel, et sõjawägede ülemjuhataja wõimupiirid hakataks rewideerima wõi sõjawäeasutusi nende tegewuse alal hakataks iseäranis kitsendada. Meie oleme pidanud seda oluliselt ülearseks, sest see on ainult lühikese aja, wõib olla päewade küsimus, kus seisukord õiguslikult ja oluliselt muutub. Kui nüüd siin on Asutawa Kogu poolt arupärimises selle peale rõhku pandud, et teatawad wõimuawaldused sõjawäeasutuste poolt liig kaugele lähewad kodanikkude wabaduste piiramises mõnes asjas, siis tuleb seda teatawate eelduste läbi seletada, mille peale sõjawägede ülemjuhataja staabiülem kui ka sõjawägede ülemjuhataja oma seletustes tähendanud on. Selle üle wõib ju waielda, aga kahtlemata peab ka tunnistama, et seal palju tõtt on, kui öeldakse, et meie oleme oma rahwawäelaste peale lihtsast sõdurist kunni ülemjuhatajani pannud nii suuri kohustusi, nagu ükski kodanik seda ei ole ennemalt kandnud. Meie oleme nad saatnud tulde elu ja surma peale, mitte nii, nagu nad seda tahtsid, waid nagu nad seda pidid. On hea arwustada ühte ja teist, aga selle peale mõelda, et igamees nendest pidi elu ja surma peale wälja minema, siis peab sest aru saama, kui nemad oma hingeelu kohaselt ja oma tarwiduste kohaselt elada ei saa. Sellest wõib igatahes sõjawäe kohta maksimate seaduslikkude määruste seisukohalt aru saada, et sõjawägede ülemjuhataja staabiülem sõjakontrollile eeskirjad andis, et sõjawäelaste au wastu sihitud kirjutused mitte ei tohi ilmuda. Kodanikud wõiwad selle wastu waielda, aga peab aru saama, kui õiglaselt rahwawäelaste seisukorda silmas peame, ja sellepärast on walitsusel arwamine, et meil ei sünniks nüüd, kus

sõjawäe ülemjuhatause instituuti näeme kaduwat, mitte väikeste asjade pärast oma rahulikku meelt kaotada. Wabadussõda on meile kõigile koormad peale pannud ja walitsuse erakordsed määrused on tema pärandus, mille üle wiimastel koosolekutel nii ägedalt on waieldud, ja mille tõttu oleme pidanud oma rahwa terwet jõudu tarwitama. Meie wõime nüüd katsuda, kus tarwidus enam sõjawõimu maksmapanemiseks ühel wõi teisel alal tarwilik ei ole, neid wõimuhirmutusi ära hoida, mis senni on tarwilikud olnud. Edaspidi, kui sõjawägede juhtimine on ühe walitsuse liikme juhatause all, siis kaob ju tarwidus ka sõjakontrolli kohta ära. Kui meie neid asju wäga terawalt arutama hakkame, siis sünnitab see meie meele ainult kibedust, kui meie aga selle peale mõtleme, mis meie sõjawäed on korraldanud ja korda saatnud, siis ei pane meie mitte pahaks neid väikseid wäärnähtusi, kui seda oleks juhtunud, siin ei ole mitte sihilikkust olnud sõjatrükikontrolli poolt ei ka sõjawägede ülemjuhataja staabiülema käskudes. Ma arwan, et meie unustame need väikesed asjad, wõrreldes suurte teenetega, mis meie sõjawägede ülemused on korda saatnud, mis ehk ka iseloomust ära olenesid, järelandmatuse ja paindumatuse põhjal käskude andmises.

J. Seljamaa (töer.): Teen ettepaneku 10-minutilist waheaega määrata.

Juhataja **A. Rei**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Waheaeg algab kell 6.30 min.

Koosolek algab pärast waheaega kell 7.

Juhatab esimees **A. Rei**.

Sekretäri kohal sekretäär **H. Martna**.

Juhataja **A. Rei**: Koosolek kestab edasi.

J. Järwe (rhw.): Rahwaerakonna rühma nimel panen ette järgmise ülemineku-wormeli: „Wabariigi Walitsuse seletusi arupärimise asjus sõjatrükikontrolli kohta ära kuulates, läheb Asutaw Kogu päewakorras edasi.“

K. Ast (sd.): Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Asutawa Kogu rühm leiab, et otstarbekohatu oleks uuesti sisuliselt arutama hakata neid küsimusi, millest täna siin kõneldi. Ühtlasi ei hakka

meie walitsuse seletusi mitte hindama, kuid selles arwamises ja lootuses, et walitsus kõik abinõud tarwitusele wõtab, et lähemal ajal riigis normaal seisukord walitsema saab, hääletame meie selle ülemineku-wormeli poolt, mis on ette kantud Asutawa Kogu liikme Järwe poolt.

A. Anderkopp (töer.): Tööerakonna rühma nimel teatan, et meie hääletamisest ülemineku-wormeli juures osa ei wõta.

Juhataja **A. Rei**: Panen selle ülemineku-wormeli hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ülemineku-wormel wastu wõetud.

6. Wabariigi Walitsuse wastamine arupärimise peale administratiivkaristuste üle puudewo käsu mitetäitmise pärast
Kiiu wallas.

Siseminister teatab, et tema rutuliste asjade pärast tänasel koosolekul kauem wiibida ei wõi. Siseminister on walmis seletust andma järgmisel koosolekul. Panen ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Asutaw Kogu on nähtawa enamusega otsustanud p. 4. päewakorrast ära wõtta.

7. Määrus sunduslikkude metsatööde kohta — III lugemisel.

Seadusandliku komisjoni aruandja **K. Wirma** kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega pealkiri ja §§ 1—9.

„Määrus sunduslikkude metsatööde kohta.

§ 1. Hädatarwiliku hulga kütte- ja wäljawaematerjaali walmistamiseks on Wabariigi Walitsus õigustatud 1920. aasta jooksul kunni 15.000 meest metsatöödele kutsuma.

Märkus. Metsatööde hulka arwatakse ka suwised turbalõike ja õlikiwikaewamise tööd.

§ 2. Sunduslikkudele metsatöödele kutsutakse mehed kõigist linnadest ja maakondadest ühtlastel alustel.

§ 3. Sunduslikkudele metsatöödele kutsutakse töowõimulised mehed 18—50 aastani. Esimeses järjekorras kutsutakse tööle need, kellel kindel kutsetöö puudub. Töökutsest wõib wabastada mehi, kes

oma terve tööjõuga oma ehk wõõras majapidamises põllutöö, käsitöö, tööstuse ja kaubanduse alal tegewad on, kes riigi- ehk omawalitsuse teenistuses seisawad ehk haritud erikutset tegelikult täidawad, nagu arstid, adwokaadid, inseneerid jt.

§ 4. Metsatööde kohustus ulatab kunni 2 kuuni ehk wastawa töö hulgani.

§ 5. Sunduslikul metsatöölolijatele antakse rahwawäelase moon warustuswalitsuse hinnaga. Tasumaksmine sünnib tükitöö süsteemi järele, kohaliku metsa ja maapinna tingimusi silmas pidades, küttesekomitee poolt kokkuleppel riigitööde kaitsekommisjariga määratud hindade järele.

§ 6. Sunduslikkude metsatööde kohustus käib meeste kohta Eesti wabariigi piirides riigikodakondsuse peale waatamata.

§ 7. Sundusliku metsatöö kutse täitmata jätmise eest karistatakse süüdlasi administratiivses korras aresti ehk wangistusega kunni 1 aastani ehk rahatrahwiga kunni 100.000 margani, kusjuures aresti ehk wangistust ja rahatrahwi koos wõib määrata ja süüdlasi sunniteel metsatööle saata.

Lähemad määrused karistamise kohta annab Wabariigi Walitsus.

§ 8. Tarwilikud korterid sunduslikkude metsatööde tegijatele muretseb kohalik omawalitsus, tarbekorral rekwiisitsiooni teel.

§ 9. Sunduslikkude metsatööde korraldamine jääb Wabariigi Walitsuse hoolde, kusjuures ära wõib kasutada riigi kodanlisi ja sõjawäe kui ka omawalitsuse asutusi.

Juhataja **A. Rei**: Panen määruse terwena hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on määrus lõpuhääletamisel wastu wõetud.

Aruandja **K. Wirma**: Teen ettepaneku tunnistada, et sel määrusel on edasilükkamatuse iseloom ja teda ilma redaktsiooni komisjoni andmata maksma panna.

Juhataja **A. Rei**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on esimene ettepanek wastu wõetud. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on teine ettepanek wastu wõetud.

8. Ajutine määrus Seadusandliku komisjoni aruandja **K. Wirma** kannab ette ja eraldi hääletamisel

wõetakse wastu nähtawa enamusega pealkiri ja §§ 1. ja 2.

Ajutine määrus Wabariigi Walitsuse wolituste kohta.

§ 1. Wabariigi Walitsus on õigustatud 1920. aasta jooksul sunduslikke määrusi wälja andma:

a) toidu- ja tarbeainete müügi ja ostu, hindade, kokkuwõtmise ja jaotamise ning nende ainete sundusliku wõõrandamise asjus;

b) kütteenainete ja wäljaweopuude muretsemise, nagu metsaraiumise, turbaõikamise, õlikiwikaewamise, puude- ja turbawedamise sunduslikkuse asjus;

c) sisse- ja wäljaweo korraldamise asjus.

§ 2. Wabariigi Walitsus on õigustatud kõikidele, kes § 1. tähendatud sunduslikke määrusi mitte korralikult ei täida, administratiivses korras karistusi peale panema kunni 1 aasta arestini, 1 aasta wangistamiseni ehk 100.000 marga rahatrahwini, kusjuures wõib määrata aresti ehk wangistust ja rahatrahwi koos.

Aruandja **K. Wirma** (loeb): „§ 3. Eelpooltähendatud sunduslikke määrusi teostab Wabariigi Walitsus ise, kohtadel aga omawalitsuse asutuste kaudu.“

See paragrahw on teisel lugemisel sisse wõetud, et aga § 5. teatud wahekordi lubab, nimelt et omawalitsuse ametnikke on wõimalus tagandada, siis on § 3., nagu ta siin seisab wastolus § 5. Teen ettepaneku § 3. wälja jätta.

Peaminister **J. Tõnisson**: Austatud rahwasaadikud! Walitsuse nimel on mul ette panna, et § 3. wälja jääks, sellepärast et tema liig palju walitsusele nende ülesannete täitmisel kitsendusi teeb. Nagu juba eelnõu II lugemisel seletatud, on walitsusel püüdeks neid ülesandeid, mis kibedalt lahendamist nõuawad, oma peale wõtta ja omawalitsuse asutuste läbi täide saata. Aga kus see tarwilik on, peab walitsusel wõimalus olema teisi riiklikke ja omawalitsuslikke organisatioone ära kasutada. Sellepärast toetab Wabariigi Walitsus seadusandliku komisjoni esitaja-referendi ettepanekut.

J. Jans (sd.): Ma toetan seda ettepanekut, et § 3. wälja jääks. Siin on trahwimistest jutt ja kitsendamata trahwimiste wolituste edasiandmisel jääks Wabariigi Walitsusel wõimalus ka kohunikke selle jaoks määrata. Kohalikke inimesi ei leiduks muidu wähest mitte.

J. Temant (maal.): Nikolai-ajal, kui ajutised seadused wälja anti, kuulsime meie alati, et need seadused on ajutised, neid on ajutiselt tarwis, kunni ajad muutuwad ja maa jälle rahulikuks saab. Meie walitsus seisab ka umbes sellel seisukohal. Walitsus ütleb: meil on erakorralised olud, kuidas wõib nüüd walitsuse wõimu üldse kitsendada, meil on tarwis wolitusi, sest teisiti meie läbi ei saa. Edasi seletab walitsus: omawalitsuste asutused ei ole heatahtlikud walitsuse esitajate wastu. Meie anname neile kõik, kuid teie seote meie käsi, kui meie teistwiisi toimetada tahame. Tuleb wälja, et seadus walitsust köidab. Mina arwan aga, et selles seisab terwe õiguslik kord, et seadused, mis rahwa tahtmist sisaldawad, walitsust köidawad. Selles just seisab õiguslik kord, aga mitte selles, et iga wõimuesitaja teha wõib, mis ta tahab. Meie peaminister on sellel seisukohal, et see koguni wõimatu on, kui teie, rahwasaadikud, meie tahtmist kitsendate. Meil peab täiesti waba wõimalus olema seda teha, mis meie aga tahame. Tahetakse wõimu nii pruukida, kuidas seda süda heaks arwab. See on aga tõsisele demokraatialle wastuwõtmatu. Mul on arusamat, kuidas wõib walitsus üldse tulla sarnase nõudmisega. Siin tahetakse talitada ainult hea tahtmise järele. On ministril hea terwis ja selle järele hea tuju, siis otsustab ta asja ka sisu kohaselt, on aga temal terwis halwem, siis wõiwad selle tagajärjed asjale väga pahad olla. Käesolew eelnõu tuleb wastu wõtta sel näol, nagu ta läinud korral wastu wõeti. Siis leian mina väga huwitawa olewat minu eelkõneleja wäite. Tema arwab, et walitsusele peab õigus antama ka kohutule oma wõimu edasi anda, sest muidu ei saawat walitsuse administratsioon läbi. Sarnane oletamine näib mulle kõige tarkuse tipp olema. Muidugi teab see härra juba rohkem, kui meie, seda uut õigusteadust, olgugi, et ta niipalju kui mina tean, ka kõrgema õigusteadliku hariduse osaline on. Kahjuks aga ei tea ma misugune riigiõiguse õpetaja temale riigiõigust on õpetanud. (N a e r.)

Juhataja A. Rei: Aruandja poolt on ettepanek tehtud, § 3. wälja jätta. Panen selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) 43 häälega 23 wastu on otsustatud § 3. wälja jätta.

Aruandja K. Wirma (loeb): „§ 4. Wabariigi Walitsus wõib omawalitsuste peale panna karistuse määramise wangistusega kunni kolme (3) kuuni ehk rahatrahwiga kunni 30.000 margani.“

Kuna eelmine paragrahw wälja jäi, mis wõimaldab Wabariigi Walitsusele omawalitsuse ametnikkude asemele kohusetäitjaid määrata, siis oleks § 4. termin „omawalitsuste peale“ liig kitsas ja sellepärast teen ma ettepaneku, et selle asemele wõetaks sõna „oma wolinikkude peale“. Ühtlasi tuleb § 4. seaduse lõppu paigutada.

Juhataja A. Rei: Panen § 4. ühes aruandja poolt tehtud parandusega hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 4. wastu wõetud. Peale selle on aruandja ettepaneku teinud, § 4. käesolewa seaduse lõppu paigutada. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja K. Wirma: § 5. — järjekorras oleks ta § 3. (loeb): „§ 3. Wabariigi Walitsus on õigustatud administratiivses korras ametist kõrwaldama kõiki riigi, kui ka omawalitsuse esitajaid ja ametnikke, kes sunduslikkude määruste elluwiiimisel oma kohust ei ole täitnud, nende asemele kohusetäitjaid määrama, neid ametikohuste mittetäitmise eest kohtulikule wastutusele wõttes.“

Käesolewas paragrahwis teeksin järgmise redaktsioonilise paranduse: paragrahwi lõpus tuleks sõnade „ja neid“ asemele panna sõnad „kõrwaldatud isikuid“.

J. Jans (sd.): Teen järgmised parandused: esimeses lauses juurde lisada sõna „ajutiselt“. Esimene lause käiks siis järgmiselt: „Wabariigi Walitsus on õigustatud administratiivses korras ajutiselt ametist kõrwaldama“ jne. Peale selle juurde lisada sõna „ajutisi“ paragrahwi lõpupoole, seal kus on öeldud „nende asemele kohusetäitjaid määrama“. Minu paranduse järele tuleks seda lugeda „Nende asemele ajutisi kohusetäitjaid määrama“ jne.

Juhataja A. Rei: Rhs. Jans'i poolt on ettepanek tehtud käesolewa pa-

ragrahwi teise rea algusele juurde panna sõna „ajutiselt“ ja neljandasse ritta juurde lisada sõna „ajutisi“. Walitsus ja aruandja on tehtud parandusega ühinenud. Panen § 5. parandatud kujul hääletamisele. (Hääletatakse.) § 5 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja K. Wirma: § 6. — uues järjekorras § 4. (loeb): § 4. Wabariigi Walitsus on õigustatud oma wolitusi selle ajutise määruse §§ 2. ja 3. piirides edasi andma täielikult ehk osaliselt, wälja arwatud omawalitsuse tegelaste ametist tagandamine ja kohtualla andmine, mida ainult seaduses (Järelwalwe seadus „Riigi Teataja“ nr. 78 — 1919. a.) määratud järelwalweasutustele ehk Wabariigi Walitsuse liigetele wõi nende abidele wõidakse edasi anda.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 4. wastu wõetud.

Kolmanda lugemise lõpul tuleb terve määrus täies ulatuses hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on määrus III lugemisel wastu wõetud.

Aruandja K. Wirma: Teen ettepaneku, sellele määrusele edasilükkamatuse iseloom anda.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja K. Wirma: Teen ettepaneku, määrus ilma redaktsiooni komisjoni andmata maksma panna.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

9. Seadus piirituse ja wiina kommisjoni aru- müügi kohta — I lugemisel.

Seadusandliku komisjoni aruandja **H. Nurk:** Wabariigi Walitsuse poolt oli seadusandlikku komisjoni antud seadus wiina monopooli kohta. Seadusandlik komisjon ei waadanud seda sisuliselt aga läbi järgmistel põhjustel. Juba enne selle seaduse esitamist oli walitsuse poolt esitatud seadus salawiinapõletamise ja wiinaga kauplemise kohta. Ka see seaduseelnõu jäi seadusandlikus komisjonis läbi vaatamata sellepärast, et seadusandliku komisjoni

poolt oli wälja töötatud Asutawale Kogule ettepanemiseks seaduseelnõu alkoholiliste ainete walmistamise, müügi ja tarwitamise kohta. Et need seadused üksteisega teatawasti käsikäes käiwad, sellest tuli siis, et seadusandlik komisjon seda seadust läbi ei waadanud, waid ainult tema käigu ära määras, nimelt teda Asutawale Kogule arutamiseks anda, mitte seadusandlikule delegatsioonile. Asutawast Kogust ripub ära ja Asutaw Kogu peab otsustama, kas seda seaduseelnõu ülepea komisjoni anda ja missugusesse, wõi tuleb ta ehk tagasi lükata.

J. Lattik (krst.): Wäga lugupeetud rahwaesitajad! See ettepanud seaduseelnõu on kaugemale ulatawa tähtsusega ja wäärtusega, kui seda tema wäike kuju oletada lubab. Meil on kõikidel meeles, kuidas meie kodumaal siamaale wiinaküsimust on lahendatud ja käsitatud. Meil kõikidel seisawad silmade ees need ajad lähemast minewikust, mil 10 wersta peal terwelt 5 kõrtsi oli. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Kiriku juures oli ka kõrts!) Ma tänan teid, et teie mulle seda meelde tuletasite, see jäi mul esiteks ütlemata.

Meie teame, kuidas wiinaküsimust lahendada katsus Wene walitsus monopooli abil. Nüüd oleme ise nii kaugel, et seda küsimust käsitada wõime. Meil on otsustada, mida meie oma riigis oma rahwa kõige suurema waenlasega teha tahame, kas temale terwitades kõik ukсед ja aknad lahti teha, wõi asume algusest kohe sellele teele, et meie oma noores riigis kainust tahame maksma panna ja wiina mitte ei luba.

Nagu õõ enne oma tulekut warjud wälja saadab, on ka selle rahwawaenlase wiina ees tema warjud sammunud, samagonnide, puskarite, odekoloonide ja mitmesuguste teiste lõhnaõilide ja lõpuks isegi polituuri näol. Nüüd järgneb sellele wiin ise oma täies ulatuses. Meie Wabariigi Walitsus seisab suure probleemi lahendamise ees: kas astuda sellele teele wiinaküsimuse lahendamises, missugusele asus kadunud Wene riik, wõi leida uusi abinõusid ja teid, millega sellele häwitawale pahele wastu astuda.

Walitsus on asunud sellele teele, mis wiinale meie riigis lahtised ukсед jätab, järgmistel põhjustel. Tahetakse kahte asja kätte saada, 1) wiinaga raha teenida ja 2) wäikseid wiinapõletajaid surnuks teha ja suurtööstust sellel alal riigis

maksma panna. Mina isiklikult usun kindlasti, et kumbagi neist tagajärgedest kätte ei saada, sest ma olen selles arwamises, ja mul on see kindel usk ja teadmine, et riik ainult siis wõib raha saada, kui tema seljataga seisab töökas, karske ja jõukas rahwas. Joodikult ei ole kellegi midagi wõtta peale tema näruste riiete.

Wiinaseadus peab rahahädast üle aitama, kuid mina arwan, et sarnasel korral paari aasta pärast rahwa käest enam midagi wõtta ei ole.

Ka arwan ma, et see eelnõu puskari salajat walmistamist mitte põrmugi ei vähenda, waid nende äri ja wiinasordi weel paremaks teeb. Nendel on sagedasti puhast wiina õige raske teha, siis korjavad nad aga oma tšekkidega saadud wiina kokku ja kallawad tema kodus omatehtule hulka, sellega wiimase puhust tõstes. Ehk nad wõiwad oma wiinale wett hulka lisades seda palju odawamalt müüa ja nõnda riigiga konkureerida. Nõnda ütlen ma, kestab salawiinapõletamine endisel kujul edasi ja need wiinapõletajad ajawad weel rohkem raha kokku kui praegu.

Austatud rahwasaadikud! Meie peame enestele selgesti wõima silmade ette kujutada neid tagajärgi, mis selle seaduse elluviimine tooks. Pidage seda meeles, et meie ehitame riiki inimestega, kellel 5-aastane sõda seljataga, kellel närwid selle läbi wõrdlemata on kannatanud. Ühel pool on meil rahwakiht, kellel taskud paberraha täis, teisel pool kujutamata waesus ja wiletsus. Kui teie nüüd sarnasel ajal ja sarnastele inimestele wiina kätte annate, siis joodate teie neid santi-deks. Pange ennast naise seisukohale, kes oma meest sõjawäljalt koju ootab omale toeks ja toitjaks. Mees hakkab aga koju tulles jooma — teeb perekonna ja lapsed waeseks ja näruseks ja toetust ei wõi ta neile sel korral ammugi mitte anda. Et inimesed jooma hakkawad, see on enam kui kindel, siis kui riik neid joodab, kui nad juua wõiwad.

Ma sean küsimuse üles, kas wõib riik üldse kõlblise õiguse põhjal wiinamüüki oma kätte wõtta. Ma eitan seda täiesti. Riik, kes rahwast kaswatama, kõlblust edendama peab, kelle ülesanne on karskust edendada, kui see riik ise monopoolipoed awab, siis muretseb ta selle eest, et rahwale kurbnaljakas ja raske seisukord kätte tuleb. Meil peetakse koolis karskustundi, seletatakse, kui kah-

julik on wiin, kuna kodus isa monopoolipoest julgesti wiina osta wõib. Sarnane seisukord on ju loomuwastane. See tuletab mulle meelde wõrdlust, mis wõib olla mitte wiisakas ei ole siin ette tuua, toon ta siiski ette, siis oleks see seesama, kui meie hobusewargust keelaksime, kuid teiselt poolt sellele jällegi sunniksime. Tõepoolest mina sellest aru ei saa ja mina leian, et riigil mingisugust kõlblist õigust monopooli awamiseks ei ole.

Kõik arstiteadlased ja kaswatusteadlased eitawad niisugust asja, on tunnistanud wiina kurjategijaks, mis kõik wara ära on rööwinud, wiin on ikka niisugune asi, mis inimeselt kõik on wõtnud, mis tal on olnud ja ma leian, et meie riigil ei ole kõlblist õigust sellele rahwa õnewargale krooni pähe panna. See ei ole ju tõepoolest mõni tarbeasi, mis inimesele tarwis on.

Senni oli iga puskaripõletaja kurjategija ja teda wõis kohtusse kaebada ning tema peale sõrmega näidata, kuid nüüd wõib ta öelda, et riik ajab ja müüb ise wiina ja sellepärast ei ole mingisugust õigust puskaritegijat surma mõista. Waielge selle minu ütelse wastu, kuid see on minu seisukoht ja sellest mina sammu ei tagane. Mina kõnelen täiesti kindlalt ja olen südamest wiinaseaduse wastu.

Kõige rohkem kannatawad wiina all naised ja lapsed. Nemad on õnnetust ja wiletsust tegelikus elus wiina läbi kõige rohkem tunda saanud; oma elukutses olen ma wäga palju selle pahega kokku puutunud, isegi pean ma tunnistama ühte asja, et enne sõda, kui wiina wabalt saada oli, oli mul Wiljandis korra juhtumine, et neli meest ei suutnud surnut hauda lasta, sellepärast et nad kõik joobnud olid. Nüüd, wiis aastat, kui wiin kinni on olnud, ei ole niisuguseid juhtumisi iialgi kordunud ja perekonnapidudel, kus siin wõi seal wiin olemas on olnud, oli ta pool wargsi, ei ole ka halbu tagajärgi nähtud. Samuti ei ole tükil ajal juba awalikkudel kohtadel määratsejaid joodikuid nähtud, kes oleksid teiste tuju kuidagi rikkunud.

Igatahes peab Eesti riik tingimata wiina tegewust kuriteoks lugema ja ei peaks milgil tingimisel ise müüma hakkama, waid ta peab abinõusid otsima endale rahamuretsemiseks mujalt.

Olen kindel, et Eesti riik oma rahwa kaswatab kaineks rahwaks, sest töö an-

nab riigile kulda ja mitte milgil tingimisel wiin.

Kui wiin omal ajal kinni suruti, siis nägin ma ühte väga toredat pilti Wene naljalehes. Seal oli joonistatud suur tiik, tiigikaldal seisis waat, mille kraan lahti oli ja wedelik wulises tiiki. Tiigikaldal seisis hulk mehi, redelid ja hangud käes, nad kandsid kõik Wene riigiametniku wormi ja nad pidasid aru, et kuidas saaks sinna tiiki sisse hüpata, sest üks mees oli seal sees uppumas. Oli pildil selgesti Kokowtsew ja teised ära tunda. Nad pidasid kõik aru, kuidasmoodi seda uppajat tiigist päästa. Seal kõrwal seisis teine pilt: üks noormees astus selle waadi juurde, keeras kraani kinni, wedeliku jooksmine oli lõpetatud ja nii pääsis tiigist uppaja.

Mina arwan, et see kõige õigem seisukoht on algusest peale asuda kindlale karskele teele ja meie sammume siis sinna poole, kus meie kõrgele tõuseme terwislikult, waimliselt ja majanduslikult. Pange teie kaardisüsteem maksma wõi monopoolisüsteem, awage kõrtsid kui tahate. Kui aga riik selle korralduse enda kätte on wõtnud ja wiinale kui täisõiguslikule kodanikule maad on andnud, siis on ta sellega suurele pahele krooni pähe pannud.

Nagu siin komisjoni aruandja tähendas, ei ole weel kindel, kuhu seda seadust juhtida, kas seda sellekohasesse komisjoni anda, ja missuguse komisjoni kätte nimelt, selleks olla ta toodud Asutawa Kogu ette ja wiimane määrab siis, kuhu teda edasi anda. Mina oma poolt soowitaksin seadus keeluseaduse komisjoni edasi anda. (E l a w k i i d u - a w a l d u s ü l e t e r w e s a a l i.)

Juhataja **A. Rei**: Enne kui järgnewale kõnelejale sõna annan, pean mina kui juhataja tarwilikuks tähendada, et see päewakorra-punkt ei ole õieti redigeeritud, waid peaks olema seadus piirituse ja wiina müügi kohta — l l u g e m i s e l. Niisugust päewakorrapunkti ei ole päewakorda pandud, mida seadusandlik komisjon sisulikult läbi arutanud oleks, waid seda pannakse ainult selleks ette, et küsimust otsustada, kas eelnõu kuskile komisjoni anda ja missugusesse komisjoni. Kuna arutamisele tuleb põhimõttelik küsimus selle seaduse üle, kas teda üldse waja on wõi ei ole, siis leiab juhatus, et käesolewa küsimuse arutamise juures mitte mak-

sew ei ole meie kodukorra § 32., mis lubab sõna anda kahele poolt ja kahele wastu, waid et arutamisel on põhimõttelik küsimus ja sellepärast ei ole need läbirääkimised mitte § 32. läbi kitsendatud.

Rahaminister J. Kukk: Austatud rahwasaadikud! Piiritustööstusel on Eesti rahwamajanduses suur tähtsus. Meie oleme karjakaswatuse ja põllupidamise maal ja sellest seisukohast wälja minnes on piiritustööstus rahwamajanduslikult üks tasuwamatest tööstusharudest. Endisel ajal töötasid Eestis umbes 300 piiritusepõletamise wabrikut, need olid põllumajanduslikud wabrikud. Kogu aastane piirituse produktsioon oli üle 300.000.000 kraadi. Eelwiimasel rahu-aastal, see on 1913. aastal oli produktsioon 346 miljonit kraadi ja selleks tarwitati ära 14 miljonit puuda kartulid, peale selle linnakseid ja maisi. Üks puud kartulid annab selle järele, kuidas tema tärklise rohkus on, 13 kunni 16 kraadi puhast alkoholi wõi õonesmootudes arwates, poolteist kunni kaks liitrit absoluut-piiritust. Piiritusepõletamise juures wõetakse kartulist need ollused ära, mis kartul õhust saab, kuna aga kõik need soolaained, mis tema maa seest saab, praaga näol maale tagasi jääwad. See asjaolu on meie suurewiisilist nuumkarjade ja ka piimakarjade kaswatamist wõimaldanud.

Piiritustööstuse juurest teise tööstuse juurde üle minna ei ole kerge, kui arwesse wõtta neid kapitaalisid, mis piirituswabrikutesse on mahutatud. Sellepärast otsustas juba ajutine walitsus wäiksemal wiisil piiritusepõletamist käima panna, iseäranis arwesse wõttes tarwidust, mis piiritusel arstimiseks ja tehniliseks otstarbeks on. Kuid läinudaastane produktsioon oli koguni wäikene; põletati umbes kokku 300.000 liitrit.

Käesolewal aastal, arwesse wõttes meie kartulisaaki üldse ja ära kasutada tahtes iseäranis kaugemates kohtades olewaid kartulitagawarasid, on enamwähem kõik need wabrikud, mis oma seisukorra poolest kõlbulikud olid, käima pandud. Praegu töötawad 65 piirituswabrikut, nende produktsioon on umbes 28.000.000 kraadi. Et warase külma pärast suur hulk kartulid ära rikatud, on kõigist maakondadest maakonnawalitsuste ja wabrikupidajate poolt pikki palwekirju tulnud, et lubatakse piirituse

produktiooni suurendada. (A. Schulbach, tõer.: Kas saaks teada mis-suguste poolt?) Rakwere, Haapsalu, Jõgewa poolt, ei ole õieti maa-nurka, kust mitte sarnaste palwetega tulnud ei oleks. Et rahwa waranduse hukkaminekut ära hoida, ongi Wabariigi Walitsuse poolt piiritusepõletamine ot-sustatud ja käesolew seaduseelnõu piiri-tuse walmistamise ja tema tarwitamise kohta Asutawale Kogule läbiwaatami-seks ja heakskiitmiseks ette pandud. Ma usun, et wastuwaidlust ei tekita ka karsklaste juures mitte see seisukoht, et piiritust terwishoidlikkudeks ja tehnilis-teks otstarbeteks walmistataks. Hulk, mis selleks ära kulub, ulatab sajatuhan-detesse kraadidesse ja kui laiemal määral wõimalus oleks piiritust tehnilisteks ots-tarbeteks välja anda, siis wõiks see hulk palju suurem olla. Kahjuks aga peab tä-hendama, et sellest ajast, mil ametlik karskus Wenemaal maksma pandi ja sel-lega ühes ka meil, suurel wiisil igasuguste alkoholiliste jookide surrogaatide pruuki-mine moes on, mida harilikul ajal ei tar-witatud. Maad on wõtnud laialdane de-natureeritud piirituse joomine, millepä-rast ka selle müük ära tuli keelata. (J. Lattik, krst.: Ei jooda! — W. Päts, tõer.: Kuita aga wedel oleks! — H. Kuusner, rhw.: Ei jooda, ei lähe kurgust alla!) Juuakse küll, Ameerikas on alkoholilised joogid mingisuguse pulbri näol müügil, nagu tänastest ajalehtist näha. (H. Kuusner, rhw.: Täna ses lehes? Alkohol — kapitaalilises lehes?) Alkoholilise kapitaalilise ei saa rää-kida meil, niisama ka mingisugusest kunstlikust agitatsioonist, sest alkoholi walmistamine oli juba Wene ajal riiklik monopool ja on seda ka nüüd Eestis. Kui walitsuse poolt pika kaalumise järele ettepanek on tehtud piiritust walmistada, ja anda seda peale terwishoidlikkude otstarbete ka isiklikkudeks otstarbeteks, siis on siin lahtiste silmadega neid näh-tusi waadatud, mis igal rahwasaadikul, olgu tema karsklane wõi mitte, selged ja silmatorkawad tohiks olla. Ma ei tea kuiwõrd puskari tarwitamine ja walmis-tamine vähem halbtus on, kui piirituse walmistamine ja müümine legaalsel teel. Kui selge on, et mingisuguste karistus-tega, isegi surmanuhtlusega joomist ära häwitada ei saa, siis ei tohi walitsus mitte passiivseks pealtwaatajaks jääda. Alko-holi tarwitamine puskari näol on meie

kitsastes toitlusoludes täiesti lubamata. Kui wabrikutööstuses 1 puudast kartuli-dest poolteist liitrit puhast alkoholi wal-mistatakse, siis saab puskarikeetja oma puudast rukkist wõi nisust kõigest 2 toopi 40—50-kraadilist puskarit. (M. Nõges, rhw.: 5—6 toopi.) Siis on seal teie nurgas wäga head puskariajajad. Selleks et puskar kangem saaks lisatawat temale seebikiwi ja muid kangemaid rohte juurde. See on terwishoidlikult äärmiselt kahjulik. Puskari tarwitamine on nii laia-line, et meie wõime legaliseeritud pus-karimüügist kõneleda, mille pealt politsei teatawaid maksusid oma äranägemise järele wõtawat, ja puskarikeetjad kukku-wat ainult siis sisse, kui nad oma maksu-sid politseile ära ei õienda. Seda demo-ralisatsiooni riigis lubada ja sallida ei tohi. Walitsus on otsusele jõudnud, et piiritust isiklikuks tarwitamiseks anda tu-leb, et taltsutamata alkoholi tarwitamise ihale legaalseid rahuldamisteid kätte näi-data. Meie ei soowi siin mitte, nagu karsklased, et piiritusmüük täiesti wa-baks lasta, et siis joomarite päästmise tööd uue hooga peale alata. Walitsus teeb ettepaneku lubada alkoholi ainult kindlal hulgal, ainult nendele, kes oma isikliku kaardiga seda soowiwad. (A. Schulbach, tõer.: Kuidas teie selle tarbe välja rehkenda-site?) Enne sõda tarwitati Eestis isik-likuks otstarbeks umbes 6 miljonit liitrit puhast alkoholi piirituse ja wiina kujul, ja makseti selle eest kaheksa ja pool mil-jonit kuldrubla. Nüüd kawatseb walitsus oma eelnõu järele piiritust anda isiklikuks otstarbeks 8 miljonit kraadi, see on üks miljon liitrit ja peale selle weel linnades wabamüügiks umbes 800.000 kraadi, see on kokku 8.800.000 kraadi, ehk waewalt üks neljandik endisest alkoholi tarwita-misest.

Walitsus on arwamisel, et hulk wiina-tarwitajaid on juba keeluseaduse aastate jooksul kainenunud ja need jääwad jääda-walt kaineiks. Jääwad ainult weel need, kes ilma wiinata elada ei saa. Neil on siis wõimalus antud alkoholi ilma wõltsitud arstisedelita legaalsel teel saada. Walit-sus wõiks ju sellele seisukohale asuda, nagu siin eelkõneleja ette tõi, et keelu-seadust igal juhtumisel maksma panna, kui oleks meil konkreetsemad ja mõju-wamad abinõud ette näidata puskari põle-tamise ja tarwitamise wastu. Kuid igat-hes arwan mina, et puskaritarwitajate hulk väheneb, ühes sellega ka puskari-

keetmine. (W a h e l h ü ü d e d: M i k s R o o t s i s e i w ä h e n e ?) Roots si seati süsteem karskuse sihis sisse. Mina soowitan piiritusemüügi korraldamist ja Rootsi süsteemi luhtaminek ei ole siin mõõduandew. (W a h e l h ü ü d e d: T e i e o m a k o o p i a !) Lõpuks tahan Asutawa Kogu liigete tähepanu juhtida järgmise asjaolu peale. Siin toonitati, et meie seame oma büdsheti jooanud alusele ja selle tagajärg oleks ehk seesama, mis Wenel oli. Kes sedawiisi räägib, see ei ole projekti, mis walitsus ette pannud, mitte küllalt põhjalikult läbi lugenu d. Wene süsteem seisis selles, et wiina peale sundida oma wäikeste tsarkadega ja sorokowkadega. Meie süsteemis ei ole alkoholi lõbu mitte kõigile kättesaadaw, — peab suurem summa käepärast olema ja palju isiklikku tüli, et oma piirituse osa kätte saada. Mina ei taha salata, et wiinamüügil ka riigimajanduses suur rahaline tähtsus on. Alkoholi wäljawaest ja müügist isiklikuks tarwitamiseks loodab riigikassa 280 miljonit sissetulekut. Kui nüüd karskuse ja keeluseaduse sõbrad mulle näitaksid ja juhataksid, kust need 280 miljonit wõtta, mis praegu puskarikeetjatele läheb, siis oleksin mina keeluseaduse poolt. Senni, kui ainult sõnu räägitakse ja meie puskarikeetjad puskarit wagusi edasi ajawad, ei leia ma wõimalust nende seisukohtadega ühineda. (K i i d u a w a l d u s.)

W. Ernits (sd.): Nii kui siin juba tähendati, seisab meil küsimus ees, kas seda seaduseelnõu arutamisele wõtta wõi ei.

Selle küsimuse otsustamiseks ja põhjalikumaks arusaamiseks on tarwis lühikene tagasimine k ajalosse teha, et praeguse aja juurde tulla. Rahwateadus ja keeleteadus on kindlaks teinud, et Eesti keeles ei ole omi, põliseid Soome-Ugri sõnu alkoholi nimetamiseks, waid kõik on teistelt rahwastelt laenatud. Kõige wanem alkoholi nimetaw laen, mis Eesti keeles on, on õlle nimetus, see on laenatud algleedu keelest 2.000 a. tagasi. On ka palju teisi laenatud sõnu. On ka teada, kust nad on laenatud: on Saksa, on Wene keelest. On ka ajaloolisi teateid selle kohta, kuidas joomine Eestis laiali lagunes, kust karskusliikumine algas ja kuidas ta laiali lagunes. Alguse kohta ei tahaks kauem peatada, see ei ole täna tähtis. Täheandan ainult seda, et Eestis on karskusliikumine umbes 1834. a. alganud.

Sel korral ei saadud karskusseltse mitte asutada, sest walitsuswõimud olid tol korral selle wastu. Seletati, mispärast karskusseltse asutada waja ei ole, sest walitsus nii-kui-nii hoolitseb karskuse eest. Huwitaw selle juures ainult on see, et aastal 1920. on wõinud Eesti wabariigi rahaministeeriumi eelarwe-kommissjon samasuguseid mõtteid awaldada. Karskusseltside keskoimkond tõrjub need täiesti tagasi. Igatahes on wõrdlus 1830. ja 1920. a. wahel ses suhtes täielik.

1889. aastal tuli nüüdisaegne karskusliikumine meile Soome kaudu. Kuidas-see karskusliikumine Eestis arenes, ei hakka ma pikemalt seletama. Toon ainult ette resultaadi d: asutati 61 karskusseltsi, umbes 2.700 liikmega, kõnesid pandi toime 3.100, kusjuures laotati laiali umbes 100.000 eksemplaari karskuskirjandust, tabelid jne. Kõige selle tagajärg oli see, et meil karskuse põhimõte üldse arusaadawaks sai, walitses täielikult karskusmeelsus, mida aga praegusel ajal ei ole. Praegu sumpatiseerib ajakirjandus joomisele rohkem, kui karskusele. Miks karskusliikumine siin nii suur oli, leiab oma jagu seletust selles, et oli joomise wiletus tõesti näha igapähele, oli inimesi, kes ennast waeseks olid joonud, kes joomahaigust põdesid. Teine põhjus oli see, et seekord alkoholilised joogid olid kurnamisabinõuks wõõraste — sakslaste ja wenelaste käes.

1914. aastal oli meil jälle suur tõus karskusliikumises. Meil on kõigil meeles see suur lahing, mis Wene duumas karskuse keeluseaduse arutamisel oli, kus kohalikku keeluseadust Baltimaa peale ka laiendada taheti. Balti mõisnikkude asemikud Pilar v. Pilchau ja parun Schilling astusid sellega wälja, et see seadus makses oleks ainult wallamaade ja mitte mõisamaade kohta, mille tagajärg muidugi see oleks olnud, et Eestis kõik joogikohad oleksid alles jäänud, kuna nad ju mõisamail asusid. Sel puhul käis tugew pahameele hoog terwest rahwast läbi, ajalehed kirjutasid selle wastu, korraldati koosolekuid terwel maal, umbes 150 koosolekut. Terwe hulk proteste saadeti selle wastu Wene duumasse ja Eesti saadikutele ja duumas oleks tulnud igatahes huwitaw lahing, kui sõda poleks seda lõpetanud. Sõja algul, nagu teada, pandi keeluseadus maksma ja paar aastat mõjus ta ideaalselt, nii et midagi soowida ei olnud. Kõik see, mida kaua oli kätte tahetud saada, oli nüüd nagu ühe hoobiga

kätte saadud. Joodikuid ei olnud kuskil näha ja need, kes enne õige raskesti olid joonud, pidasid endid hästi ülewal — need ei oskanud abinõusid leida, kuis joomist edasi saaks jätkata, ja näis, et väga hästi võis läbi saada joomatagi. Kuid pärastpoole pidid siiski asjaolud muutuma, tuli wälja siiski, et ei olnud arusaamine karskusest ja joomise kahjust mitte küllalt sügaw — kõik ei olnud sellest aru saanud. Need olid muidugi üksikud, kes salawiinapõletamise üles leidsid. Siis hakkas see kunst ikka rohkem laiali lagunema ja jõudis õige kõrgele järjele. Et salawiinapõletamine kaswas, ja Wene keeluseadusest täiesti hoolimata, selle juures ma ei imesta. Palju enam peaks imestama, kui see keeluseadus praegu täiel jõul maksew oleks. Minu arusaades ei wõinudki siin teisiti olla, sest kõigepealt oli teadmatus väga suur. Peeti küll ära 30 aastaga üle 3.000 kõne, nii et tuli umbes 100 kõnet aasta kohta, umbes 10.000 inimesele. Rehkendage, mitme inimese peale siis tuli üks kõne, igatahes ütlemata wähe. Trükiti broshüüre 30 aastaga 100.000 eksemplaari, nii et teadmatus oli ütlemata suur. Selle lisaks tuli hoolimatus ja kohustundmusetus, mis on rahwa seas suur, ja wõib veel suuremaks kaswada, kui selles suhtes rahwast üles ei wirgutata. Egoismi on niisamuti alati õige suurel määral olnud ja see mõjus ka kaasa. Siin tuleb arwesse wõtta ka seda, et ei ole olnudki inimesi, kes wastutööd oleksid teinud: arwati, mis täiskarskuse ajal ikka karskustööst teha. Sel ajal olid küll mõned ka, kes salawiinapõletamist ette nägid, muuseas kadunud õpetaja Willem Reiman, kes seletas, et selle wastu tuleb wõidelda, olgugi, et sel korral seda õige wähe oli. Kuid sõda pani iga waimlise töö seisma, ka karskusseltside töö. Kui aga rewolutsioon päewakorrale tuli, jäi karskusküsimus tol korral wäikeselt tunduwana hoopis kõrwale, alles tänawu on sellega jälle algust tehtud. Ka tuleb seda arwesse wõtta, et sõda alati toorestawalt mõjub, inimesi jooma pannes, — see on arusaadaw. Kuid mitte ainult need, kes sõjaliinil omi närwe pingutawad, ei hakka jooma, waid ka need, kes sõjaolusid oma kasuks tarwitawad — hangeldajad ja kõik muud. Sõjaaegne elu läheb harilikuist rööbastest wälja. Harilikul ajal pidi inimene tegema tööd, ja kui ta korralikkusest üle astus, siis karistati teda selle eest, see ei olnud mitte kasulik. Sõjaajal aga oli inimesel

kasulik mitte moraalist kinni pidada, salaja wiina põletada ja igate moodi seadustest üle astuda, kuna selle eest harilikult ei karistatud. Tuleb wälja, et inimesed ikkagi väga „praktilised“ on üldist korralagedust enese kasuks tarwitama ja hangeldamine ning kuritegewus lagunes ruttu laiali. Et wiinapõletamine sõjaajal väga laiali lagunes, tuli ka sellest, et järelwalwe nõrk oli, see seisis ainult politseiwõimu käes, seltskonda ei kutsutud kaasa töötama. Kui keeluseadust maksma panna tahetakse täiel määral, peab seltskond ise appi tulema, ja ainult siis saab joomisest jagu — nii on tehtud Ameerikas ja Soomes, niihästi linnades kui ka maal. On asutatud komisjonid, kellel on kohuseks keeluseaduse täitmise üle walwata, ja sel kombel on siis wõimalik eesmärki kätte saada. Lõpuks tuli siia juurde walitsuswõimude seaduse mittepäidamine, mis küll kõige kibedam on. Juba Wene ajal ei pidanud walitsuswõimud ise seda, mis nad teistelt nõudsid, Šaksa aeg oli samasugune ja lõppude-lõpuks selgus, et ka Eesti walitsus seaduslikku keeluseadust mitte pidanud ei ole. Keelati üldse wiinamüük ära, kuid peeti igasuguseid pidusid, ja oli muid juhuseid, kus joodi ilma mingisuguse piirita, ja kuna üksikuid salawiinapõletajaid, keda kätte saadi, igasuguste trahwidega karistati, oli teisi joomisjuhtumisi, mis tähele panemata jäid. Keegi ei wõinud niisugusel korral karistust tõsiselt wõtta. Praeguse ärewuse ajal, kus närwilikkus tõepoolest suur ja uimastuse järele mingi tarwe tekkinud on, on õieti $\frac{3}{4}$ aastat tshekkidega alkoholi andmisest kõnelnud, inimesi ärritatud ja lõppude-lõpuks ongi see kriis kätte jõudnud, kus seda otsustatakse. See kõik on muidugi mõjunud meeoleolu segamiseks ja ma olen saanud kirju, kus kooliõpilased järele küsiwad, kuidas wõib see olla, et Asutawas Kogus juuakse, ja miks walitsus seda lubab.

Juhataja A. Rei: Kõneleja, ma palun mitte niisuguseid märkusi teha, sest Asutawas Kogus ei jooda, waid peetakse koosolekuid.

W. Ernits (sd.): See märkus käis Asutawa Kogu liigete kohta. Siis tahaksin ma tõendada, et meil salawiinapõletamine mitte nii suur ei ole, kui harilikult kõneldakse. (Wahelhüüded kohtadelt: So! Kus teie olete elanud see aeg?) Selle suu-

ruse toonitamine on agitatsiooni abinõu, et keeluseadust mitte maksma panna. Tahaksin väheseid andmeid, mis mul selle kohta on, teile awaldada. Neid sain mina karskuspüha puhul — oli nimelt välja saadetud kooliõpetajatele küsimislehed, üldse 1.512, millest tagasi tuli senni 179. Seal olid küsimised, kas on kooliringkonnas salawiinapõletamist ja joomist, mis rahwas arwab salawiinapõletamisest, jne. Neist teadetest on näha, et 7% kohtades tuleb väga palju salawiinapõletamist ette, 6% on, kus salawiinapõletamist palju ette on tulnud — 18 kohas. Tublisti on — 10%, see on 12 kohas. Keskmiselt on 37 kohast 21%, ja wähe on 6 kohas. 30 kohas mitte sugugi, — on 17%, 50 kohas wastamata — 28%. Ma ei hakka mitte tõendama, et see absoluutselt õige on, kuid seda ta tõendab, et asi iga tahes nii hull ei ole, kui seda arwatakse. Üldkokkuwõte: $\frac{1}{4}$ keskmiselt, $\frac{1}{4}$ wähe ja $\frac{1}{4}$ pea sugugi, $\frac{1}{4}$ wastamata, mis nähtawasti endises proportsioonis jaguneb. Siis on huwitaw seda waadelda, kuidas rahwas salawiinapõletamist hindab. Küsitud on, mis arwatakse salawiinapõletamisest, kas warjatakse seda, wõi mõistetakse hukka. Sellekohased ankeetlehed saadeti koolidele. (W a h e l h ü ü d e d: Kas lastele? Naer.) Ei, kooliõpetajaile. Wastused olid kas eitawad, põlgust ja hukkamõistmist awaldawad wõi ükskõiksed. Wastustest oli 39% hukkamõistwaid, 15% heakskiitwaid ja 7% kõikuwaid. See arwustik näitab, et terwe rahwas sellele mitte kaasa ei tunne ja hukka mõistab. (W a h e l h ü ü d e d: See on nõrk arwustik, kooliõpetajate isiklikud arwamised.) See on rahwa arwamine ja mitte ainult õpetajad. Kus õpetajad seda ei tea, siis wastawad nad ka, et nad rahwa arwamist ei tea. Mis siis puutub karskusmeelsusesse seltskonnas, siis on wiimasel ajal sellekohta rikkalikke meealewaldusi olnud. Mis teie arwate, mis räägib see, et ühel ainsal päewal wõidi toime panna 462 karskustundi, kus 17.500 last osa wõtsid? On asutatud 35 noorsoo karskusseltsi 950 liikmega. See on ühe päewa saawutus. See tõendab, et põlgus ja wõitlus joomise wastu suur on ja iseäranis noorsoo keskel. Seda tõendab ka terwe hulk resolutsioone, mis saadetud Asutawa Kogu keeluseaduse komisjoni nimele. Neid on minul siin 61. (W a h e l h ü ü e: Teie olete neid ise kirjutanud ja laiali saatnud. Naer.) Keskoim-

kond saatis resolutsioonilehed muidugi laiali, kuid igaüks ei saatnud wastust mitte sel kujul, waid muutis seda oma soowi järele. Kõige esimene ja kõige kaaluwam otsus on tehtud Tallinna Eesti arstide seltsi poolt, mis järgmiselt käib: „Asutawa Kogu keeluseaduse komisjonile. Teie järelepärimise peale 21. augustist s. a. nr. 6 all wastates, saadame alljärgnewad resolutsioonid, mis asumisel olewa Tallinna Eesti arstide seltsi koosolek 24. skp. wastu wõttis: 1) Alkohol on kihwt, mis rahwast kurnab ja kõdunemisele wiib, 2) arstimisabinõuna on teatawatel kordadel alkohol möödapääsematu, 3) aegade jooksul on rahwad hakanud seda joowastamise otstarbeks tarwitama, 4) alkoholi, kui joowastawa aine wastu wõitlemiseks on keeluseadus üks kõige mõjuwamatest abinõudest, 5) keeluseadus on mõjuw abinõu, kui selle radikaalne läbiwiimine wõimalik on, 6) praegune, juba 5 aastat kestnud keeluseadus ei ole suutnud oma otstarwet täita, waid edendab rahwa seas omatehtud rohkem kihwtiollusi sisaldawa, puhasdamata alkoholi tarwitamist. Tallinnas, 26. sept. 1919. a.

Abiesimees dr. Akel.

Kirjatoimetaja dr. R. Luuk.“

Siis on wäljawõte linna terwishoiu osakonna protokollist 9. jaanuarist 1919. a. pt. II. Siin on otsus järgmine: „Terwishoiu osakond, toetades paljude kuulsate arstide ja loodusteadlaste uurimiste peale, tunnustab, 1) et alkohol on kihwt, mille tarwitamine rahwast kehalisele ja waimlisele kõdunemisele wiib, haigeksjäämisi, surewust, kuritegewust ja prostitutsiooni suurendab, perekonnaelu purustab, järeltulewat põlwe kidurdab, rahwa majanduslikku elu hukkab, riisudes inimeselt tööjõu ja wastupidawuse, 2) meie maale ja rahwale haigutab praegu nälgi wastu ja temaga seltsis kõiksugused haigused ja näljataudid, mis üheskoos meie maa laastaksid ja tühjaks laaneks muudaksid, kui meie sellele küllalt tugewalt wastu ei suuda astuda. Kuid äraarwamata rängalt mõjuks alkoholi wabamüük nälgiwa ja haigustest kurnatud rahwamasside peale, millele kõige waljemaid tõkkeid peab tehtama, 3) meie maa ja rahwas peab praegu kõike oma jõudu wälise waenlasega wõitlemiseks kokku wõtma. Alkoholi wabamüük halwaks seda ja nõrgendaks meid selles üliinimlikus wõitluses, mille sarnast meie rahwa

ja maa ajalugu waewalt tunneb. Eelpool ettetoodud arwamisi õigeaks pidades arwab terwishoiu osakond, et alkoholi walmistamist ja müümist milgil tingimisel lubada ei tohi, sest ka piiratud alkoholi müümine, kas wõi Göteborgi süsteemi kujul, ei ole alkoholi tarwitamist ja tema halba mõju rahwa peale wähenanud, nagu seda äranägemised Rootsis ja Norras tõendawad.

Kõike seda silmas pidades ei pea meil sõjaaajal maksew alkoholi müügi ja walmistamise keeld mitte ära kaotamist leidma, kui meie ei taha oma wabariiki õnnetusse ja wiletsusse lükata. Selle wastu tuleks meil koguni riiklik keeluseadus seadusandlikul teel maksma panna, millel suur kõlbline tähendus oleks, sest ta aitaks seda waadet, mis alkoholi kahjutaks ja süütuks lõbustusaineks peab, purustada ja laseks uut waadet elule tõusta, et alkoholi walmistamine ja müümine kuritegu on, mida seadus karistab. Sellel uuel waatel oleks määratu suur kõlbline mõju meie kaswawa noorsoo peale, ka annaks weel paremat wõimalust kihutustöö kaudu alkoholi salamüügi ja walmistamise urkaid häwitada. Terwishoiu büroo juhataja: A. Lüüs.“

(W a h e l h ü ü e d : K ü l l a l t r e s o l u t s i o o n i d e s t !) Weel mitte, neid on weel mitukümmend. Kõiki ma ette lugema teile siiski ei hakka, aga tähtsamad loen igatahes. Sügisel peeti ära Tallinnas karskuskongress, kust osa wõtsid 19—20 karskusseltsi. Sotsiaaldemokraatliku partei esitajad, Tartu õpetajate keskkliit, Tallinna õpetajate liit, Tartumaa õpetajate liit, Järwamaa õpetajate selts, Eesti noorsoo kaswatuselts jne. kokku umbes 7.000 inimese esitusega.

I. Kümnes Eesti karskuskongress tunnistab tarwilikuks täieliku keeluseaduse, mis ainuke mõjuwam abinõu alkoholismi laialilagunemise wastu, wiibimata Asutawas Kogus läbi wiia ja maksma panna ja waidleb kindlasti kawatsuste wastu mingisuguse monopooli süsteemi kaudu joowastawate jookide müüki uuesti awada.

II. Kongress awaldab soowi, et seltskond, omawalitsuse ja walitsuse esitajad järjekindlamat wõitlust alustaksid salajase laialdase wiinamüügi ja walmistamise wastu, mis just linnades hoogu on wõtnud, kus seda pea igas awalikus kohas wabal müüakse.

III. Kongress awaldab kindlat protesti selle nähtuse wastu, et walitsus ja sõja-

wäewõimud awalikkudel wastuwõtmispidudel ja muudel juhtumistel laialdaselt alkoholilisi jooke pakuwad. Wiimane asjaolu õõnestab nende määruste ja sunduste mõju, mis riigi kodanikkudele täitmiseks wälja antakse. Rahwahariduspäew 9. ja 10. now. 1919. a. tunnistas tarwilikuks: 1) toetada põhimõttelikult keeluseadust, 2) hukka mõista salawiinapõletamist, 3) toetada karskustööd. II Eesti koolinoorsoo kongressil wõeti wastu karskuspõhimõte. Kongressil polnud poliitikaga tegemist, kuid tähtis on see, et noorsugu karskusmõttelisele seisukohale jääda tahab. Pärnus 15. weebr. 1920. a. oli wastu wõetud 600 häälega järgmine otsus. (W a h e l h ü ü e : K e s n e i d h ä ä l i s e a l l u g e s .) Häälte arwu eest wastutawad need, kes koosoleku protokollile alla kirjutanud. Resolutsioon on järgmine: „Koosolek mõistab hukka salawiinapõletamise ja müügi ja nõuab, et nende wastu peetaks tõsist wõitlust walitsuse wõimude poolt ja et kogu seltskond aitaks sellele kaasa. Koosolek nõuab, et walitsus oleks järjekindel omas karskuspoliitikas, et ta ei toimetaks ise praeguse seaduse wastu, piiritust wälja jagades. Koosolek protesteerib kawatsuste wastu alkoholi tshekkidega müüki riigi monopoolina maksma panna. Koosolek peab tarwilikuks keeluseaduse maksmapaneku Asutawa Kogu poolt ja kiidab heaks Asutawa Kogu komisjoni poolt wäljatöötatud eelnõu. Koosolek leiab, et meie rahwa elu ja haridus wõib edeneda ainult täiskarskuses ja nõuab selle tõttu, et karskusliikumine saaks kogu rahwa liikumiseks, mida kõik peaksid toetama. Samasugune resolutsioon wõeti wastu „Karskuse Sõbra“ poolt Tartus ja umbes 70 koosoleku poolt maal ja mujal linnades. Rakwere seminaari õpilased wõtsid 14. weebr. 1920. a. koosolekul järgmise resolutsiooni wastu: „Meie, Rakwere seminaari õpilased, peame alkoholi joobumuswahendiks tarwitamist haridustöö kõige mõjuwamaks takistajaks. Meid waldab kartus, et peame anduma õpetajakutsele rahwa hulgas, kelle selget mõistust segab alkoholi uimastus. Meie ei wõi loota, et rahwas selle juures haridustööd wääriliselt hinnata ja toetada suudaks. Ilma nende eeltingimusteta peaks aga meie tulewane töö lootuseta olema. Meie suudame endi kõrgeile aateile truuks jääda, ja julgete sõduritena pimeduse wastu wõitlejate malewasse astuda ainult selle kindla teadmise juures, et alko-

holil Eesti wabariigis kodanikuõigust ei ole. Seitskondlikku karskustööd jõuetuks pidades ja tõsiseid tagajärgi ainult riiklikus sellekohases tegewuses lootes paneme Asutawa Kogu keeluseaduse komisjonile ette kõige mõjuga selleks kaasa töötada, et keeluseadus meie riigis inaksuma pandaks ja sellega meie lootust ja julgust meie elutööle ette walmistamiseks antaks.“

Siis järgnewad weel resolutsioonid, mis enam-wähem ühetaolised. Nuustakul peetud koosolekul on hääletanud keeluseaduse poolt — 300, Wiljandis — 500, Paides 300. Loen ette need, mis lahku lähewad endistest.

„Kuressaare Eesti seltsi haridusosakond teatab, et osakonna poolt pühapäewal, 15. weebr. s. a. korraldatud karskuse miitingul, millest osa wõtsid 116 inimest, wõeti wastu — 109 häält poolt, wastu ühtegi, 7 erapooletut — järgmine resolutsioon: „Pöörda Asutawa Kogu poole järgmise ettepanekuga 1) täielik alkoholi keeluseadus tuleb maksuma panna; 2) wiinapõletajate, müüjate ja tarwitajate wastu tulewad kõige karmimad abinõud tarwitusele wõtta, karistades süüdlasi sunnitööle saatmiseni. Kui Asutaw Kogu leiab, et keeluseadust wõimalik ei ole maksuma panna, siis keeluseadus rahwahääletamisele panna.“

Siis on weel teine, Kuressaare linna algkooliõpilaste wanemate ja õpetajate poolt umbes niisamasuguse sisuga 52 allkirjaga.

Üldse on allkirju 4824. Tähendab, niipalju on meil igatahes pinda keeluseaduse maksmapanekuks ja asi ei ole nii lootusetu, kui arwatakse. Kui tahetakse monopooli maksuma panna, siis peawad seal teised põhjused olema.

On kõneldud, et Soomes juuakse rohkem, kui meil ja kõneldakse seda väga uskumapanewal wiisil. Mil põhjusel seda tõendatakse, on arusaadaw. On inimesi, kes siit meilt Soome sõidawad, seal omale kohaseid leiawad, siis juuakse kuskil salurkas seltsis ja tagasi tulles kõneldakse, laialt, et Soomes juuakse. Kuid arwustik näitab teist. Minul on käepärast Soome sotsiaalministeeriumi karskusosakonna andmed. Joomissüütegude pärast trahwiti Soomes enne wägijookide keeldu 1912. aastal 15.773 inimest, 1913. aastal 15.938, 1917. a. 1.724. Helsingis wõttis politsei oma hoiu alla joobnuid enne alkoholi keeldu 1912. aastal — 22.727, 1913. aas-

tal — 23.266, kuid 1914. aastal, kui pool aastat oli alkoholi keeld olnud, ainult 13.121, järgmistel aastatel on arw waheldunud 4 ja 5 tuhande wahel, olles 1919. aastal 4.498. Wiimastel kuudel on denatureeritud alkohol tekitanud 75% joomist; nii et suur alanemine on weel oodata, kui denatureerimine mõjuwaks saab. Need arwud on wõrdlemisi suured selle tõttu, et keeluseaduse aeg kõik joodikud kinni wõetakse, keda nähakse, kuna harilikul ajal seda nii põhjalikult ei tehta. Soomes on leitud niisugune denatureerimise aine, mis teeb füüsiliselt wõimatuks piiritust suhu wõtta. Ameerikas pandi keeluseadus maksuma 1851. aastal Maine riigis, kuid mõne aasta pärast muudeti see. Ka teistes riikides pandi keeluseadus maksuma, mis ka ajutiselt monopooliks muudetud, nii et üks wahe keeluseadusriike wõrdlemisi wähe oli, kuid lõpuks saadi igalpool monopoolist üle ja pandi igalpool keeluseadus maksuma. 48 osariigist on keeluseadus igas ühes eraldi maksuma pandud 45 osariigis ja hiljuti on ka keeluseaduse paragrahw Ameerika põhiseadusesse wastu wõetud. Ameerika keeluseaduse kohta on meil ka kuulujutte laiali laotatud, nagu oleksid sellel halwad tagajärjed. Selle wastu aga kõneleb ametliku komisjoni aruanne, kus tuuakse ette üksikute kuberneride, linnapeade, politseiülemate ja teiste arwamisi. Loen neist mõned ette. Alabama kuberner kirjutab näiteks, keeluseadusel on väga head tagajärjed. Joomine on wähenenud miinimumini, kuritegewus 50% wõrra ja raha pankapanekud on suurenenud. Uus linna wangimaja on tühi juba üle aasta, niisamuti paljud maa wangimajad. Samal kombel kirjutawad ka teised kubernerid. Keeluseaduse poolt on 26 kubeneri olnud, wastu 1 ja üks ei wastanud. Linnapeadest ja politseimeistritest oli keeluseaduse poolt — 17, wastu 1 ja üks ei wastanud. Mul on olemas ülewaade üksikute Ameerika riikide kohta karskuse suhtes, esitan neistki mõned andmed. Lõuna-Karoliinas pandi monopooliseadus maksuma 1912. a. 1914. aastal aga pandi keeluseadus maksuma ja sai 194.100 häält poolt, kuna wastuhääletajaid kõigist 16.809 oli. Monopool oli kõigile wastikuks jäänud. 1894. aastal kulutati Lõuna-Karoliinas joomise peale 1.573 dollarit, 1901. aastal aga 8.300.000 dollarit. Siis tekkis monopooli ajal terve hulk nõndanimetatud pimedaid tiigreid, see on salamüügikohti üksikutes linnades sadade wiisi, kus müüdi sa-

laja walmistatud Monshai whiskit. Kuri-tegewus tõusis 10 aastaga 350% võrra, rahwaarw aga ainult 17% võrra. Oklahoma osariigis pandi keeluseadus maksma 1917. aastal. Selle mõjul tuli riigis õige suur majanduslik tõus, mida järgmised arwud illustreerivad. Föderaalselt sissetulekumaksu makseti 1913. aastal 93.000 dollarit, 1917. aastal aga 4.420.000. Kinnitussummasid oli 1912. aastal — 76.821, 1916. aastal aga 261.634 dollarit. Sissetulekumaksud pankadesse olid: 1906. aastal — 37.267.000, 1916. aastal aga 268.287.000, see on, tõus oli 900%. Koolides oli 1910. aastal 415.000 last, 1916. aastal — 15.000.000.

Paljudele isikutele pandi ette küsimine, kas tegi Oklahoma eksituse, keeluseadust wastu wõttes? 65 wastajast wastas 61 eitawalt, 3 — jaatawalt, 1 erapooletult. Pankadele pandi küsimine ette, kas oli kasulik pankadele rahwamajanduslik keeluseadus. 146 pangast wastas 135 jaatawalt, 6 — eitawalt, 3 jäid erapooletuks. 76 linnapeast olid 71 keeluseaduse poolt, 5 monopooli poolt. 13 kohtunikust — 9 keeluseaduse poolt, 3 erapooletud, 1 — ei wastanud. Umbes samuti wastasid muud ametnikud, suuremalt osalt keeluseaduse poolt olles. On veel mitmesuguseid muid küsimusi ette pandud, kuid ma ei hakka neid siin arutama, läheks pikale.

Mis puutub aga sellesse, et monopooliga suudetakse salawiinapõletamist häwitada, siis on see lootus täitsa tühine. Rahaministeerium toonitab, et tema ei taha joomist reguleerida. Monopooli süsteem on praegu Rootsis maksew, ja selle tagajärjed on kõige halvemad. Oli juhtumine, et Rootsis wõeti kinni ühe kuuga 120 salawiinawabrikut ja Stokholmis ei saa politsei joodikuid kinni wõtta, sest et puuduwad nende äramahutamiseks ruumid. Üks riigipäewa liige on koju minnes ära lugenud, et temal ühe õhtuga koju minnes 80 joodikut on wastu tulnud. Ajakirjanikud olid arwamises, et Rootsis monopool halwasti mõjus. Ma wõiksin veel lähemalt tõendada, et kui meil pannakse monopool maksma, ehk küll piiratud kujul, et see ainult rohkem kirgesid ärritab ja sugugi ei suuda joomist häwitada. Teil on meeles, kuidas oli lugu Wenemaa monopooli ajal, ja wõtke kätte Eesti karskusseltside keskoimkonna aruanne 1914. aastal, leiata sealt teateid salawiina ja õlle müügist. See oli Wene ajal, kui wiina nii palju saada oli, kui keegi tahtis. Kas

teie tõepoolest arwate, et salawiinamüüki ei tule, kui teile pool liitrit kuus antakse. Ma tõendan, mitte midagi ei saa teie sellega kätte, see katse läheb liig palju maksma rahwale ja kerge südamega ei wõiks seda pealt waadata.

J. P a k k (sd.): Kui seda eelnõu waadata, siis ma saan ainult ühte oletada, ja nimelt seda, et kui see eelnõu wastu wõetakse, siis pean ütleva, et walitsus satuks marodööride käpa alla ja ühes ka Asutaw Kogu. See eelnõu ei sisalda mitte midagi muud, kui sedasama, mis sisaldas sügisel wastuwõetud wilja wabamüük. Siis asusid marodöörid kasutama, ja kätte saadi seda, et wili ka wabamüügilt kadus, et seda siis wabalt üles osteti ja siia wõi sinna kasulikult ära tarwitati. Wilja ostmisega meil praegu tegemist ei ole, ta on tarwitatud wõi tarwitamata, aga et neile marodööridele nüüd uut teenistust wõimaldada ja seda on arwatud kätte saada wiina wabamüügiga. Meil aetakse praegu wiina puskari näol, kuid selle teguwiisiga wõib praegu karistuse alla langeda. Kui aga see jagu seadust wastu wõetakse, siis on ka sellega kindlustatud, et karistuse alla wõtta ei saa. Kui nüüd rahaminister wäga ilusaid kõnesid pidas ja näitas, kui kasulik see on wiina müüma hakata. Osa hulgast rahwast ei jõua omale tshekileiba osta, sissetulekut ei ole ja see leib, mis praegu antakse, ma arwan nende marodööride hobused, kes sügisel wilja üles ostsid, ka paremat leiba söowad, kui seda praegu Tallinna tööliste antakse. Tähendab, et on ümber wahetatud: hobused söowad leiba ja inimesed kaeru. (J. L a t t i k, krst.: J a h a k k a w a d h i r n u m a k a.) Jah, wõiwad ka seda. Ärge mõelge, nad hirnuwad teie peale juba ammugi. Ma ei taha siin pikemalt kõnelema hakata, aga juba see, et Asutawas Kogus plaksutati käsi rahaministri kõne peale, juba see oli hirwitamine hulga kodanikkude üle, (W a h e l h ü ü e p a r e m a l t p o o l t: Ö i g u s!) ja oli ühelt poolt hüüe esimese järgu kodanikkudele „elagu marodöörid“.

K. A s t (sd.): Austatud rahwasaadikud! Kui meie küsimuse nii oleksime seadnud, kas karskus iseenesest hea wõi halb asi on ja kas alkoholi tarwitamine kahju toob, oleks wastus hirmus lihtne. Kuid kahjuks on se küsimus hoopis laiem, hoopis suurem. Meie peame selge ja kindla wiisi selle kohta leidma, kuidas alkoholi tarwitamist riigis piirata. Kui minule

aastat kaks tagasi, parlamendis olles, oleks ettepanek tehtud alkoholi müügi seaduse vastu seisukohta võtta, siis oleksin ma kindlasti selle seaduse vastu waielnud puht keeluseaduse seisukohalt. Praegu ei saa ma seda mitte teha. Wõib tähele panna, kuidas sõjaajal keeluseadus meie maal mõjus. Ei ole mitte kindel, et ka kõige energilisemate abinõude juures võimalik oleks keeluseadust läbi wiia, kui teda aga läbi wiia ei saa, siis ei ole temast mingisugust kasu, waid ennemalt juba kahju. See asjaolu, et sotsialistlikud parteid ja tööliste erakonnad üldse karskuse aate eest on wõidelnud, näitab kahtlemata, et töölistel erilist põhjust on karskuse eest seista, ja et ka Eesti tööliste parteid karskuse eest südilt peawad wälja astuma. Meie ei saa sel puhul aga mitte mingil juhtumisel asuda sellele seisukohale, missugusele asuwad wäga paljud meie karskuse esitajatest. Meie ei saa mitte karskusküsimust moraali küsimuseks teha. Me arwame, et see ülearune on inimese juurde minna ja öelda: armas weli, ütle, mis sa praegu sisse jood? Kas sa ei tea, et see ollus, mis alles kolme päewa jooksul pärast joomist sinu kehast lahkub, mürk on, et see waimlise, kui ka füüsilise jõu peale halwawat mõju awaldab. Ma arwan, iga joodik teab, et karskus enesest wäga hea asi on, ja et wiinatilka sisse wõttes ta omale mürki on wõtnud. Meie teame ka seda, et wiinataud kõige suurema koormana lasub just töölistekihtide ja waesemate rahwakihtide peal, ja et meie alkoholi vastu wõitlema peame, kuid see teadmine ei näita meile mitte kätte teed, mida mööda karskuswõitlust arendades peaks minema. Nagu ma tähendasin, palja propagandaga ei saa meie midagi kätte, sellepärast et alkoholi tarwitamise põhjused on puht ühiskondlikud. Minu eelrääkija, seltsimees Ernits, tõi õige suure hulga statistilisi teateid ja suure hulga autoriteetide arwamisi ette. Wõin ka statistika peale toetada, kuid mul ei ole statistilisi arwe ette tuua, waid sisu, mida statistika ilmutab. Eraldi selle osa statistika kohta, mis tööliste joomise kohta käib. Seal on niisugune huwitaw nähtus tähele pandud, et alkoholi joomine on nendel silmapilkudel kõige suurem olnud, mida meie karakteriseerime reaktsiooniliste ajajärkudena, ja alkoholi tarwitamine wähenenud — tõusuajajärkudel. Igal maal on peetud statistikat selle kohta, kui palju wiina iga üksiku inimese kohta riigis on ära

tarwitatud. Keeluseaduse ajal ei ole võimalik õiget statistikat saada. Iseenesest mõista, et keeluseaduse ajal joodikute statistika langeb, sellepärast et keeluseaduse ajal ei joo joodikud kõrtsides, restoraanides ja ei tule joojaid olekus uulitsale, waid joowad peajasjalikult kodus. Õige statistika oleks see, kui meie joodud wiinahulga kohta wõiksim arwustikku koguda. Rahuajal on statistikaga muuseas see nähtus kindlaks tehtud, et reaktsiooni ajal juuakse palju enam, kui tõusuajajärkudel. Weel on tähele pandud, et wiinajoomine tööliste raioonides isearanis suurtes linnades, on tööstuse kriisi ajajärkudel tõusnud, aga vastuoksa — tööstuse õitsengu ajajärkudel on alkoholi tarwitamine suurtes tööstuse raioonides wähenenud. Kui üksikute Ameerika riikide kohta tõendatakse, et seal karskuse tagajärjel rahwamajandus suuri hüppeid ülespoole on teinud, ja tööstus nagu õitsele puhkenud, siis on nähtawasti Ameerikas sõja tõttu päewakorrale tulnud tööstuse tõusu kunstlikult tahetud karskuse asjaga ühendada. Head tellimised tõi Ameerikale rahwamajandusliku tõusu kaasa, kuna elukallidus Ameerikas niiviisi tunda ei andnud, kui teistes riikides. Statistika andmetest oleme sunnitud järeldama, et mida wiletsamasse seisukorda inimene surutakse, seda rohkem kipub ta alkoholi poole. Ma ei tea kui õige see on, aga üks Inglise arst püüab tõendada, et aastatel, kus Inglismaale sealiha sissewedu suur oli, on alkoholi tarwitamine wähem olnud, kui aastatel, kus sealiha mingisugustel põhjustel wähem sisse toodi. Nii et ka toiduga otsekoheses ühenduses alkoholi tarwitamine on. Mida paremini inimlik ühiskond ennast toita jõuab, seda wähem on alkoholi tarwitamine. Ka korteriolud mõjuwad siin kahtlemata kaasa ja weel see küsimus, kuidas inimesed endale ajawiidet suudawad soetada. Seal, kus töölistel mingisuguseid organisatsioone ei olnud, kus töölised oma ühisusi ei wõinud asutada, seal ahwatles neid wodka. Meelemõruduse ja kibeduse juures läks ta laupäewal pärast palga kättesaamist kõrtsi, ostis pudeli wõi poole wiina ja jõi selle seltsimeestega ära. Ja seda just sellepärast, et mingisugust rahuldust saada pärast närwilist nädala wirisemist. Seda kõike ära tundes ei ole sotsiaaldemokraadid, kes üldse tööliste karskuse poolehoidjad on olnud, kunagi suurt rõhku pannud karskuskihutuse peale, waid nemad on omale ülesandeks

seadnud inimesewäärilise ülespidamise võimaluse soetamise ja tööliste majandusliku ja kultuurilise järjekorra tõstmise. Katsuge terwet ühiskonda kultuuriliselt tõsta, andke töölisel võimalust ennast arendada, poliitiliselt huwitatud olla, andke talle uut eesmärki ja kahtlemata langeb joomine, ilma mingisuguse ametliku kantseleilikkuseta. Katsume tähele panna, kuidas mõjus alkoholi keeluseadus Eestis. Esimestel kuudel joodi wanu tagawarasid, mida enne keeluseaduse tulekut kõrwale toimetasid hangeldajad, kes seda siis kõrgendatud hinnaga edasi müüsid. Peale selle saadi endistest wiinaladudest salajasel teel alkoholi muretseda ja ka oli esimese järgu restoraanides müümine alguses lubatud, kust kaudu „wodkat“ õige palju tõstetud hindadega turule läks. Kui aga müümine hoopis kinni suluti ja seaduswastaselte ladust omandatud wiin otsa sai, siis juba 1915. aasta teisel poolel wõidi igal laadal weel ja igas külas osta omatehtud wiina. Peab imetusega tunnistama, et meie rahwas oli algusest peale wiinategemises suur meister. Mäletan ise, kui ma 1915. aastal frondilt koju tuln ja tuttawate inimestega kokku puutusin, siis teadsid kõik wiinawalmistamisest rääkida ja need, kes enne wiinatarwitajad ei olnud, pakkusid külakostiks wiina, mis oma kodus tehtud ja wäärtuse poolest niisama hea, kui praegugi wõi weel parem, sest siis oli rohkem materjaali käepärast. Hoolimata kõigist tagakiusamistest on wiinawabrikute arw kaswanud. (W a h e l h ü ü e: Ernits arwab täiesti wastuoksa.) Statistilisi andmeid ei ole minul ega ka akl. Ernits'il mitte ette tuua, aga meie teame ühte asja, et politsei kantseleidesse ja kaitseliidu jagudesse järjesti uusi ja ikka paremaid wiinawabriku siseseadeid tuuakse. Hoolimata wiljahindade koledast tõusust ei ole piiritusehind tänawu weebruari- ja märtsikuus mitte kallimaks läinud, kui ta seda oli oktoobrikuul. Kõigest sellest peab järeldama, et teda palju produtseeritakse. Mitte keegi wist ei tule maha salgama seda tõsiolu, et kui meil ei oleks wiinapõletamist, siis meie toitlusküsimus poleks nii äärmiselt teraw ja meil ei oleks tänapäew mitte tarwidust olnud walitsusele neid erakorralisi wolitusi anda, mida meie ometi nüüd andsime ja mille wastu võimalus ja õigus oli sõna wõtta. Mina olin ka üks neist, kes wolituste andmise poolt hääletasid, kuid iseenesest on need wolitused

seaduslikus riigis hukkamõistetawad. Mina ei oska muud järeldust teha, et kui riik ei jaks mitte alkoholi salajasele põletamisele piiri panna, siis loogu riik sarnased tingimused, et tarwidus ära kaoks salaja põletatud wiina järele. Teie ütlete, et see on moraali wastu, kui riik julgeb esineda kõrtsmiku osas. Mis teie sellega tahate öelda? Kui riik mitte kõrtsmiku osas ei esineks, siis lubaks ta kõrtsmikudel endale ette kanda, sest ära keelata teie seda ei jaks. Wenemaal oli ajajärk ja mitte wäga ammu, waid 1918. aastal, kus wiinamüüja, ostja ja tegija sellega riskeeris, et teda wõetakse ja wiiakse ning läbi torgitakse wõi läbi lastakse. Kuid kas teie arwate, et Wenemaal on wiinawalmistamine seisma jäänud. Enamlaste ametlikud esitajad julgewad tõendada, et ka nende maal salaja wiina põletatakse. Seal on katsutud äärmisi abinõusid tarwitada, aga tagajärgi saawutatud ei ole ja ikka walmistatakse ja juuakse wiina edasi. Kas teie arwate, et seltskonda karistustega, türmipanemisega ja poomisega moraaliliseks saab teha. Inglismaal oli aeg, kus inimest, kellel six pens esimesel taskus ei olnud, politseinik wõis wangi tassida, kus iga tööta inimene üles puua wõidi, kuid see oli kõige kurjem ajajärk, kus kõige rohkem tuli rööwimisi ja wargusi ette. Praegusel Inglismaal, kus ei pooda, on seaduse austamine hoopis kaugemale arenenud. Kui mul oleks see teadmine, et riik suudab karmuse abinõusid tarwitades salawiinamüüki seisma panna, siis hääletaksin ma selles kõrges kogus ilmingimata keeluseaduse poolt. Seda usku mul aga ei ole ja ma näen, et nii muil mail, kui ka meil salawiinapõletamine õitseb, kuigi mujal pool ühiskond on suutnud rohkem elumõnususid kätte saada ja selle tagajärjel seal see pahe nii suur ei ole, kui meil. Sellega ei eita mina mitte sugugi, et meil tulewikus keeluseadus maksma hakata ei wõi, kui meie oma kodanikkude waimlist järge aga tõsta suudame tarwilikule tasapinnale. Seda aga, et täielik karskuse keeluseadus meie praeguse ühiskondliku meeleseisu juures, meie praeguste lõtwuste ja selle ääretu majandusliku kitsikuse juures, mis praegu walitseb, võimalik oleks, seda ei usu mina. Siin tuleb weel silmas pidada, et wiinapõletamine üheks lõpmata kasulikuks taskutäitmise abinõuks on. Mina julgen tõendada, et juhtumisel, kui Eestis karskusküsimus rahwahääletamisele tuleb, siis kõik wiinapõletajad ja

müüjad esimesed on, kes selle poolt hääletavad. Muidugi sinna juurde seltsiks ka marukarsklased, kes arwawad, et nemad wõiwad karskuse maksma panna, kuid küsimusest oleksid huwitatud esimeses rinnas ikkagi just wiinapõletajad. Mis puutub eriti aga käesolewasse eelnõusse, mis meile heaksarwamiseks ette on pandud, siis arwan mina, et selle eelnõuga igatahes ei looda weel sarnast seisukorda, et salawiinapõletamine ära jääks. Et riik alkoholi monopooli tarwitamise enda kätte wõtab, see on wäga õige seisukoht, kuid hoopis otstarbetu ja hoopis kahjulik on tshekisüsteem, mida käesolewa seadusega tahetakse maksma panna ja mille järele iga meesterahwas, kes üle 20 aasta wana, wõib saada weerand toopi puhastatud 95° piiritust wõi pool toopi 40° wiina. No, kas teate, kui tahetakse inimesi tõesti jooma õpetada, siis wõtke see tshekisüsteem wastu, sest muuks ta ei kõlba mitte. Lugu on niisugune, et waba wiinamüügi juures läheb ja ostab wiina ainult see, kes teda ise tingimata ära tarwitada tahab. Tshékisüsteemi juures on see aga teisiti. Oletame, et ma muidugi ei oleks kõrtsi länud, kuid et ma selle tsheki ära toon wõi et mul see lahkesti koju toodud on, siis toon ma pudeli ära. Kodus pean ma selle muidugi lahti tegema ja pean ometi teda tarwitama. (J. Lattik, krst.: Austama!) Muidugi, ma pean teda austama. Niiwiisi õpetatakse just neid inimesi jooma, kes praegu ei-joo. Peale selle edendab tshekisüsteem sahkerdamist. Kui meil on kahesugune wiin, üks omaaetud wiin ja teine kõige ametlikumalt ja awalikumalt soowitatud kroonuwiin, kuidas teie tahate siis wõidelda nende salawiinamüüjate wastu, sest iga puskarimees hakkab tõendama, et ega tema ise pole seda wiina teinud, waid seda on ta kõige ausamal kombel kroonult saanud; tema ei wõi midagi sinna parata, et kroonu nii halba produkti müügile saadab. Nii ei saa mina tshekisüsteemi mitte mingil tingimisel otstarbekohaseks tunnistada. Arwan, et kui tshekisüsteem maksma hakkab, siis ilmuwad meil kuulutused: 6- kuni 7-toaline korter on ära anda sellele, kes 50 kroonu tshekki anda wõib. Et see ilus oleks, seda ei hakka wist keegi tõendama ja sellepärast arwan mina, et kui alkoholi müük sisse seatakse, siis peab see nii korraldatud olema, et kiusatus iseäralikkudel põhjustel kellegi inimese peale käima ei hakka ja et alkoholi sarnasel kombel ja

sarnase hinnaga wälja antakse, et salawiinapõletajatel tõesti jalad alt ära wõetakse, nii et neil enam pinda ei jää. See portsjon, mida siin anda kawatsetakse, on wäike selleks, et salawiina järele tarwidust enam ei tuntaks. Peale selle on hind, mis siin ette nähtud, 50 marka weerand toobi eest, liig kõrge. Selle hinnaga jaksawad täiesti wõistelda salawiinapõletajad. Hind peab olema sarnane määratud, et riik wäikepõletajad wälja tõrjub. Neid kätte saada ei ole wõimalik, waid nende tegewust wõib lõpetada ainult sel teel, kui nad enam teenida ei saa salawiinapõletamise pealt. Mina arwan, et selle süsteemi jaoks annab meile mõned juhatused nõndanimetatud Göteborgi süsteem. Kõigepealt ei peaks mitte awalikkudes kohtades, see on restoraanides joomist lubatama, sest see on täitsa üleaarne ja sellest tuleb kasu ainult kõrtsmikkudele. Teiseks tuleb riikliku wiinamüügi juures kitsendusi maksma panna, nagu näiteks: wiina müüakse päewas ainult teatud tunnil, nendel tundidel, kus päike paistab ja mitte pimedus ei walitse. Edasi wõiks laupäewal ja pühapäewal wiinamüük keelatud olla. Muidugi tuleb tingimata kinni wõtta ja trahwida jöobnud olekus uulitsale ilmumise eest. Kõiki sarnaseid kitsendusi wõib müügi juures maksma panna, kuid müük peab olema korraldatud kroonu poolt täitsa lahtiselt selles mõttes, et mingisuguseid kaartisid sinna tarwis ei läheks. Samuti tuleks piirata müügi juures ka piirituse hulka, et näiteks ühele ostjale antakse piiritust korraga piiramata arwul, näiteks ämbriga, waid anda tuleb ikka weerand wõi pool toopi, nagu see seaduses on ette nähtud. Peale selle ei wõiks mitte alaealistele kroonu poes wiina müüa. Ma tahan kõige sellega seda öelda, et see seaduseelnõu niisugusel kujul, nagu ta praegu ette pandud, mitte otstarbekohane ei ole. Kuid terwet seaduseelnõu tagasi lükata ei ole mõtet, sest wastaw komisjon wõib selle eelnõu wäga hästi ümber töötada niisugusel kujul, et need puudused, mis siin sees on, kõrwaldatud saawad. Enne aga, kui siit maha astun ja oma seletuse lõpetan, pean oma kohuseks öelda, et alkoholi wastu wõitlemine ei ole mitte mõni kõlblusõpetus, waid alkoholi wastu wõitlemine on puht ühiskondlik tegewus. Meie peame otsima neid abinõusid, mis meid sinna wiia wõiksid, et rahwale alkoholi tarwitamine wastikuks läheb. Oleme meie suutnud

oma majanduslikku ja kultuurilist elu arendada ja parandada ja aasta aastalt kitsendada alkoholi tarvitamise võimalust, siis jõuame wiimaks kindlasti sinna välja, kus meie näeme, et ilma alkoholi keeluseaduseta kodanikkude arusaamine ja seisukoht sedawõrd arenenud on, et neile isegi wiina lõhn wastikuks läheb ja nad seda lakkuma ei hakka. Praegu meie nii kaugel ei ole ja see, mida siin keeluseadusena soovitatakse, on maksimalism. Seltskondlikus ja ühiskondlikus elus eitate teie maksimalismi woolu, kuid karskusküsimuse juures asute puht maksimalismi seisukohale. Kuid poliitilisest kui ka karskuseseisukohast ei anna maksimalism soovitatuid tagajärgi. Minu ülesastumist siin kõnetoolil võidakse küll mitmeti ja väga võõriti seletada, minu

enese ja võib olla ka minu erakonna kahjuks, kuid mina olen siin oma kohuseks lugenud kõigepeale vaatamata oma seisukohta selles asjas awaldada. (Üldine elaw kiiduawaldus.)

A. Schipai (rhw.): Et aeg hiline on, teen ettepaneku koosolek täna lõpetada. (Wahel hüüe: Palju on kõnelejaid nimekirjas?)

Juhataja **A. Rei**: Nimekirjas on weel seitse kõnelejat. On ettepanek tehtud koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtaw enamusega wastu wõetud.

Järgmine koosolek on harilikul ajal, reedel kell 5 p. l.

Koosolek lõpeb kell 9.05 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Asutawa Kogu esimees **A. Rei**.

Sekretäär **H. Martna**.